

# Elementi promijenjenog oćinstva u svakodnevi oćeva u Hrvatskoj

---

Ćulić, Ljiljana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:777323>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**



**Sveučilište u Zadru**  
Universitas Studiorum  
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

**Ljiljana Čulić**

**Elementi promijenjenog očinstva u svakodnevici  
očeva u Hrvatskoj**

**Diplomski rad**

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru  
Odjel za sociologiju  
Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

**Ljiljana Čulić**

**Elementi promijenjenog očinstva u svakodnevici očeva u  
Hrvatskoj**  
(Diplomski rad)

Studentica: Ljiljana Čulić

Mentorica: doc.dr.sc. Valerija Barada

Zadar, 2019



## Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ljiljana Čulić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Elementi promijenjenog očinstva u svakodnevici očeva u Hrvatskoj** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 10. srpnja 2019.

## Sadržaj

<b>1. Uvod</b> .....	<b>7</b>
<b>2. Cilj i svrha istraživanja</b> .....	<b>8</b>
<b>3. Teorijska koncepcija rada</b> .....	<b>8</b>
3.1. Obitelj kao univerzalna, ali heterogena struktura.....	10
3.1.1. <i>Poželjna slika majčinstva i očinstva</i> .....	11
3.2. Otac kao „pater familias“ ili „promijenjeni“ otac .....	13
3.2.1. <i>Promijenjena slika očinstva</i> .....	15
3.2.2. <i>Stavovi i prakse promijenjenih očeva</i> .....	18
3.3. Zaključak .....	26
<b>4. Istraživačka pitanja</b> .....	<b>28</b>
<b>5. Metodologija</b> .....	<b>29</b>
5.1. Pozicija istraživačice u provedbi istraživanja.....	31
<b>6. Rezultati i rasprava</b> .....	<b>32</b>
6.1. Prakse očeva na roditeljskom dopustu.....	33
6.1.1. <i>Razlozi preuzimanja roditeljskog dopusta</i> .....	33
6.1.2. <i>Svakodnevica na roditeljskom dopustu</i> .....	36
6.2. Samorefleksija emocionalno-intelektualne sfere očinstva .....	44
6.2.1. <i>Rodne uloge</i> .....	45
6.2.2. <i>Očinstvo i odgoj</i> .....	50
6.2.3. <i>Partnerski odnosi</i> .....	53
6.3. Zaključak rasprave.....	57
<b>7. Zaključak</b> .....	<b>59</b>
<b>8. Prilozi</b> .....	<b>62</b>
<b>9. Literatura</b> .....	<b>71</b>

Sažetak

## **Elementi promijenjenog očinstva u svakodnevici očeva u Hrvatskoj**

Ovaj diplomski rad za svoj cilj ima prepoznati elemente promijenjenog očinstva kroz razgovor o svakodnevici s očevima na roditeljskom dopustu. Kvalitativnom metodom polustrukturiranog intervjua obuhvaćena su iskustva šest muškaraca te su prepoznati elementi koji dijele promijenjeni očevi. Promijenjeno očinstvo smatra se očinstvom koji njeguje aktivan i potpun angažman očeva, podrazumijeva karakteristike novog očinstva, ravnopravnog roditeljskog partnerstva i androgenog očinstva. Promijenjeno očinstvo, uz navedene elemente u ovom istraživanju, uključuje i dodatnu karakteristiku trenutnog napuštanja posla i preuzimanja brige za dijete. Preko svakodnevice i stavova o temama veznih uz odgoj uočeni su elementi koji se suprotstavljaju uvriježenim, tradicionalnim karakteristikama muškaraca. Rezultati pokazuju da se intervjuirani očevi nalaze u međuprostoru između tradicionalizma i promijenjenog očinstva. Uočava se proces promjene k promijenjenom očinstvu, ali određeni elementi ne omogućavaju smještanje očeva u čisti tip promijenjenog očinstva. Briga za djetetov fizički i psihički razvoj, uključenost u odluke i odgoj djece te ravnopravni roditeljski odnosi pokazuju da se ovi očevi nalaze u procesu promjene. Nemogućnost potpune tranzicije u promijenjeno očinstvo posljedica je stavova o rodnim ulogama. Naime, istraživani očevi naglašavaju ekspresivnost majke te je smatraju prirodnom i instiktivnom, a svoju očinsku ulogu percipiraju kroz intezivniji fizički angažman oko djeteta, poput igre i bavljenja fizičkih aktivnosti na otvorenom.

Ključne riječi: roditeljske uloge, angažirano očinstvo, promijenjeno očinstvo, novo očinstvo, ravnopravni roditeljski partneri

Abstract

## **The elements of changed fatherhood in everyday life of fathers in Croatia**

This diploma thesis is based on the recognition of elements of changed fatherhood through interview with fathers on parental leave about their everyday life. For this goal to be achieved, the experiences of six fathers have been encompassed using the semi-structured interview as qualitative research method. Consequently, some elements common to all fathers have been recognized. The notion of changed fatherhood is considered to be the one that includes active and complete involvement of fathers in family daily life, as well as some new fatherhood characteristics such as equal parent partnership and androgynous fatherhood. Moreover, along with the previously mentioned characteristics, changed fatherhood includes another additional attribute of taking parental leave from work in order to take care of their children. Furthermore, certain elements which are in contrast with the traditional and ingrained characteristics of male parents have been noted through the interview about attitudes concerned with upbringing and daily life. Namely, the results show that the fathers who have been interviewed are somewhere in the interspace between traditional beliefs and changed fatherhood. However, the process of shift towards changed fatherhood can be observed, but certain elements still do not allow typifying those fathers into pure changed fatherhood category. Taking care of child's physical and psychological development, involvement in the decision making process about child upbringing, as well as equal parental partnership indicate that these fathers are in the process of transformation. Nevertheless, the impossibility of complete transition into changed fatherhood is the consequence of attitudes towards gender roles. Namely, the interviewed fathers

emphasize the expressiveness of mothers and consider women's role as a mother to be natural and instinctive, while they perceive their parental role through more physical engagement, such as playing with children or engaging in physical activities and sports outside the house.

Key words: parents roles, involved fatherhood, changed fatherhood, modern fatherhood, equal parental partnership

## 1.Uvod

Očinstvo je u fokusu intezivnijeg istraživanja posljednjih nekoliko desetljeća. Sve veće naglašavanje emocionalnog aspekta roditeljstva te ulazak žena na tržište rada rezultira potrebom za dodatnim istraživanjem obitelji, a ponajviše roditeljstva. Do početka 1990-ih godina roditeljstvo je, u znanstvenim istraživanjima, uglavnom podrazumijevalo majčinstvo. Tijekom 70ih i 80ih godina 20. stoljeća očinstvo se počelo istraživati kao nezavisan i različit oblik roditeljstva od majčinstva, dok je tek 90ih godina očinstvo postalo predmetom veće zainteresiranosti. Kao razlog dodatne zainteresiranosti za temu očinstva može se navesti porast broja samohranih majki i mogućeg odgojnog deficita zbog nedostatka uloge oca, ali i ulazak majke na tržište rada (Čudina Obradović, Obradović 2003). Ovo istraživanje ima za cilj osvijetliti aspekte koji pridonose promjeni već uvriježenih praksi očinstva. Naime, muškarci uz svoja osobna uvjerenja koja mogu biti pozitivna ili negativna prema promijenjenom očinstvu, nailaze na mnogobrojne prepreke k ostvarivanju očinstva u „novom, angažiranom“ smislu.

Postoje još uvijek brojne prepreke modernom očinstvu (Maskalan, 2016) od kojih se najviše ističe rodna nejednakost, a koja se manifestira kroz model tradicionalnog muškarca hranitelja obitelji i žene odgojiteljice djece. Iako ukorijenjene, roditeljske uloge ipak imaju tendenciju promjene, jer ovise o vanjskom kontekstu koji kroz političke, ekonomske i tržišne karakteristike formira uloge te predstavlja zapreku napretka k ravnopravnom roditeljstvu. Istovremeno sudjelovanje žena na tržištu rada i roditeljstvo dovelo je do promjene zakonske regulative čime se osiguralo zadovoljavanje roditeljskih dužnosti, ali i reguliranje radnih. Inicijalno, politike usklađivanja obiteljskih obaveza i plaćenog rada služile su promicanju zaposlenosti žena te povezanosti s tržištem rada, no danas služe za višestruke funkcije. Roditeljski dopust je tada smatran pravom namijenjenim majkama, dok je u novije vrijeme uočena veća potreba očinskog uključivanja te se roditeljski dopust sve više smatra kao individualno pravo (RODA, 2015).

Doprinosi koje roditelji imaju od mjera usklađivanja obiteljskih i radnih uloga puno su šire od doprinosa unutar obiteljske strukture, pa zahvaćaju društveni kontekst čime djeluju na općeniti boljitak kvalitete života u makro smislu. Dodatno ulaganje u mjere koje doprinose boljem usklađivanju obiteljskih i radnih uloga može dovesti do pozitivnih učinaka i u drugim sferama poput suzbijanja i ublažavanja (dječjeg) siromašta, boljih obrazovnih ishoda, doseganja



rodne ravnopravnosti te poboljšanje održivosti sustava socijalnog osiguranja (Esping Andersen, 2009, Hegewisch i Gornick, 2011, prema Dobrotić, 2014).

Iako su promjene u roditeljstvu u Hrvatskoj vidljive, još su uvijek u nedovoljnoj mjeri kako bi se potpuno ostvarilo ravnopravno roditeljstvo, a samim time i promijenjeno očinstvo. Kako bi se ukazalo na promjene u roditeljstvu, ovaj rad je usmjeren na temu očinstva. Rad prvo daje kratak povijesni prikaz roditeljskih uloga stavljajući u obzir kretanja na tržištu rada, tendenciju promjene tih uloga, karakteristike ravnopravnih roditeljskih partnera te naglasak na promijenjenu sliku očinstva. U radu su prikazani statistički podaci korištenja roditeljskog dopusta te provedeni kvalitativni intervjui sa 6 sugovornika. Provedenom analizom utvrđeni su elementi promijenjenog očinstva kod očeva koji su intervjuirani u ovom istraživanju, a koji ukazuju na šire promjene u roditeljstvu u Hrvatskoj.

## **2. Cilj i svrha istraživanja**

Cilj ovog rada je istražiti svakodnevicu muškaraca na roditeljskom dopustu te uočiti postojanje elemenata promijenjenog očinstva. Ovim istraživanjem želja je razumjeti iskustvo svakodnevica zaposlenih muškaraca koji su preuzeli roditeljski dopust svoje supruge, uočiti razloge uzimanja roditeljskog dopusta te reakciju okoline iz privatne i poslovne sfere. Kroz ovo istraživanje cilj je, osim navedenog, dobiti uvid o obiteljskoj strukturi u kojoj je sugovornik odrastao te je staviti u odnos s obiteljskom strukturom obitelji u kojoj trenutno živi na način da se uoči ne/postojanje obiteljskih uloga i razlika među njima.

Svrha rada je saznati na koji način očevi tumače svoju ulogu oca, svoja prava i obveze te to povezati s kontekstom njihove neposredne privatne i poslovne sredine, ali i sa širim kontekstom hrvatskog društva.

## **3. Teorijska koncepcija rada**

Roditeljstvo, a posebno očinstvo, u fokusu je istraživanja tek nekoliko posljednjih desetljeća. Roditelji (i očevi) se kroz povijest nisu posebno istraživali zbog ustrajnosti tradicionalne rodne podjele. Istraživanja koja su se bavila proučavanjem roditeljstva u svoj fokus su većinom stavljala samo majčinstvo, dok očinstvo nije bilo posebno istraživano. No, kako je roditeljstvo složen skup socijalnih stavova (time i očekivanja i ciljeva), praksi u kojima dolazi do spajanja bio-socijalnog aspekta ljudske prokreacije s društveno-kulturnim aspektima

odgoja novih generacija i socijalno-psihološke identifikacije ličnosti sa starijim roditeljskim uzorima (Milić, 2001), kako bi se rasvijetlile promjene današnjeg roditeljstva, potrebno ih je i znanstveno obuhvatiti. Naime, roditeljstvo prožima sve kulture i sva društva te predstavlja jednu od rijetkih univerzalnih društvenih uloga. Iako je uloga roditelja prisutna u svakom društvu, nije definirana na jednak način nego se mijenjala kroz povijest (Milić, 2001). Roditeljstvo prati promjene rodni uloga te se na taj način i mijenja. Iako se tendencija promjene primjećuje, i dalje su prisutni i tradicionalni i promijenjeni elementi u roditeljstvu. U tradicionalnoj patrijarhalnoj obitelji roditeljstvo je svojim značajem i važnošću u društvu u potpunosti zasjenjivalo probleme i egzistenciju djeteta i djetinjstva. Promjene su se počele osjećati tek u 20. stoljeću, a posebno u drugoj polovini 20-og stoljeća, čime dijete i djetinjstvo ulaze u fokus same obitelji (Milić, 2001). Obitelj postaje heterogena struktura čime roditeljstvo poprima heterogene karakteristike. Roditeljske uloge više nisu unaprijed definirane, a promjene u očinstvu su sve prisutnije.

S vremenom, očevi, uslijed različitih socio-ekonomskih promjena, postaju aktivniji sudionici odgoja. Očinstvo, koje je donedavno bilo simbol bespogovornog autoriteta, sada mijenja svoje i lice i naličje. Smatra se da očinska uloga doživljava najjaču i najtemeljitiiju dekonstrukciju (Milić, 2001). Otac više ne predstavlja autoritet, a gubi i svoju ulogu jedinog hranitelja obitelji čime njegova funkcija prestaje biti neophodna za ekonomski uspjeh obitelji. Zbog ulaska žena na tržište rada, mijenja se, kako ekonomska, tako i emocionalna uloga muškarca u obitelji. Prvenstveno zbog dijeljenja ekonomskih obveza s partnericom, očevi su prisutniji i imaju više vremena posvetiti se obitelji. Iako malobrojna, istraživanja koja su se bavila očinstvom, pokazuju da se uloga oca mijenja. Od autoritarne uloge u obitelji ostaje samo autoritarna maska koja se tek formalno drži, ali u sve slabijoj formi (R. König, 1957, prema Milić, 2001). Otac više nema čime opravdati autoritet te se njegova uloga u obitelji dovodi u pitanje.

Usljed navedenih promjena, mogu se prepoznati elementi svakodnevice koji karakteriziraju nove modele očinstva. Različito imenovanim modelima očinstva zajedničko je gubljenje bespogovornog autoriteta u obitelji te emocionalno približavanje djetetu. „Novo očinstvo“ (Milić, 2001), „ravnopravno roditeljsko partnerstvo“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006), „androgino očinstvo“ (Milić, 2001), „novo, angažirano očinstvo“ (Hrženjak, 2016) tek su neki od znanstvenih termina koji stavljaju naglasak na promjene očinstva. Takvo očinstvo, kao relativno nov fenomen, iako još uvijek u procesu nastanka i promjene, ipak dominantno karakterizira želja za većom prisutnošću u djetetovom životu u odnosu na ranije oblike očinstva.

Prisutnost ne uključuje samo onu fizičku, nego i veću emocionalnu privrženost, prijateljstvo (Nave-Herz, 1988, prema Milić, 2001), odnos s djecom kroz igru, zabavu te slobodno vrijeme (Rapoport und Stenmetz, 1975, prema Milić, 2001). S druge strane, promijenjeno očinstvo može značiti i neuspjelu asimilaciju novim društvenim zahtjevima, što se može uočiti kroz koncept „erozije očinstva“. Naime, u tome uloga oca nestaje, odnosno opadanje autoriteta oca u obitelji se sporo zamjenjuje alternativnim modelom očinstva (F. Bimbi, 1991, prema Milić, 2001). Erozijska uloga oca koja je sposobna dovoljno brzo napustiti autoritarnu ulogu, ali nije spremna istom tom brzinom preuzeti novu, alternativnu ulogu. Uloga oca nestaje zbog nedovoljno brze asimilacije novim potrebama i zahtjevima uloge, pa se javlja praznina čime se gubi dotadašnja funkcija oca. U praksi, različiti oblici očinstva rijetko se nalaze u čistom, ideal-tipskom obliku. Uz sve posebnosti i različitosti osobnih svakodnevnica očeva, kroz istraživanje prikazano u ovom radu se mogu uočiti elementi koji se mogu podvesti pod fenomen novog ili pak promijenjenog očinstva.

Promijenjeno očinstvo u ovom istraživanju podrazumijeva karakteristike očeva koje su već navedene u karakteristikama novog očinstva, ravnopravnog roditeljskog partnerstva, pa i androgino očinstva, uz dodatnu karakteristiku što promijenjeno očinstvo uključuje trenutno napuštanje posla i preuzimanje brige za dijete. Očevi, uzimanjem roditeljskog dopusta preuzimaju roditeljsku obvezu te provode vrijeme s djetetom određeni vremenski period. Kako bi se u potpunosti razumio fenomen promijenjenog očinstva te pristupilo analizi iskustava svakodnevnice očeva na roditeljskom dopustu, potrebno se osvrnuti na povijesni pregled roditeljstva, s naglaskom na očinstvo i ulogu oca kroz povijest.

### *3.1. Obitelj kao univerzalna, ali heterogena struktura*

Obitelj je zajednica čije se objašnjenje može pronaći u različitim znanstvenim disciplinama koje na različite načine objašnjavaju što obitelj jest. Ono što te definicije dijele jest tvrdnja da je kroz povijest bila temeljna zajednica. Međutim, suvremeni tempo i način života dovodi u pitanje ne samo obitelj kao potencijalno temeljnu zajednicu, već uopće postojanje i održivost takve društvene institucije. Iako opća definicija obitelji navodi da je obitelj „zajednica osoba koje zajedno žive, udružuju sredstva i rade te stvaraju potomstvo“ (Haralambos i Holborn, 2002: 504), ono što je, za potrebe ovog istraživanja, bitnije naglasiti od samog definiranja obitelji jest upitnost stabilnosti strukture obitelji. Opseg promjena i narav

obitelji ovisi o razini kulturne i ekonomske razvijenosti društva (Malešević, 1973, prema Berc, Ljubotina i Blažeka, 2004). Može se zaključiti da su društvene promjene, bile povoljne ili ne, rezultirale time da je danas teško definirati obitelj.

Kako bi se razumjela pozicija obitelji u društvu potrebno ju je razumjeti kao heterogenu strukturu, a ne univerzalnu i homogenu pojavu. S obzirom da postoje različiti oblici obitelji, u razmatranje treba uzeti različite karakteristike obitelji, a ne ih pokušati objediniti u jednu definiciju (Bernandes, 1997, prema Maleš, 2012). Svakako uz razmatranje definicije obitelji u obzir valja uzeti i pojam roditeljstva. Usko povezani pojmovi koji se ponekad koriste kao istoznačnice zapravo mogu biti vrlo udaljeni te vrlo lako odvojivi jer obitelj može opstati bez roditeljstva, a samo roditeljstvo postoji i bez obitelji (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Dominantna struktura obitelji u suvremenom dobu uključuje roditelje u braku (majku i oca) i biološku djecu. Takva obiteljska struktura sa sobom nosi obveze svakog od člana, čime se osigurava njena stabilnost i dugotrajnost. Obitelj ima reproduktivnu, odgojnu i zaštitnu ulogu. Roditeljske se uloge razlikuju od uloga djece u stupnju odgovornosti. Obveza majke i oca je osigurati financijsku, materijalnu i emocionalnu sigurnost dok uloga djece ovisi o dobi te o stupnju kognitivnog i emocionalnog razvoja djeteta. Kako bi obitelj funkcionirala potrebno je da su roditeljske uloge uspješno obavljane. Majka i otac međusobno, kulturno ili uvjetovano svojim osobnim stavovima, preuzimaju i dijele roditeljske uloge. Naime, članovi obitelji bi trebali unutar obitelji ostvariti svoja prava i tako se osjećati sigurno (Poredoš i sur., 2007).

Pojam roditeljstva toliko je širok da mu se često ne može prepoznati pravo značenje ni smisao. Pokušavajući definirati roditeljstvo, Čudina-Obradović i Obradović (2006) prvo što vežu uz njega je doživljaj roditeljstva, a odnosi se na odlučivanje za djecu, mijenjanje osobnih stavova i praksi, preuzimanje i prihvaćanje roditeljskih uloga. Redefiniraju se vlastiti ciljevi te se emocionalno i materijalno ulaže zbog nagrade u emocionalnoj povezanosti i doživljaju djeteta i njegovog uspjeha i razvoja. Osim doživljaja roditeljstva, autori pod roditeljstvom svrstavaju roditeljske brige, roditeljske postupke te roditeljske stilove, a odnose se na zaštićivanje i brigu za njihovo održanje, život i razvoj te aktivnosti koje roditelj poduzima kako bi osigurao sve te ciljeve (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Zaključno rečeno, roditeljstvo predstavlja složen niz funkcija koji za svoj cilj ima osigurati uspješan rast i razvoj djeteta.

### *3.1.1. Poželjna slika majčinstva i očinstva*

Podjelom roditeljskih uloga unutar obitelji, roditelji svojoj djeci pasivno nameću poželjnu sliku majčinstva i očinstva. U obiteljima gdje dominira tradicionalni obrazac ponašanja, ulogu muškarca karakterizira hraniteljski imperativ koji se odnosi na dužnosti i prava prema djeci koja su uglavnom definirana kao financijska. Dobar otac morao je biti dobar radnik, s obzirom da je značenje dobrog oca bio većinom financijski hranitelj te je time bio isključen iz svakodnevne brige i emocionalne uključenosti u odgoj djece (Hrženjak, 2017). Tradicionalna slika muškarca, smatra Maskalan (2016), utjecala je i na javnu sferu te je služila je kao sredstvo manipulacije i postala temelj razvoju ideje „hegemonijske muškosti“. Hegemonijska muškost odnosi se na termin koji je uvela Raewyn Connell (2005), a označava kulturno idealiziranu formu muškog karaktera (Connell, 2005, prema Maskalan, 2016). Connell smatra da je hegemonijska muškost oblik muškosti kojemu je želja stabilizirati ugnjetavanje i dominaciju u rodnom smislu (Donaldson, 1993, prema Maskalan, 2016). U definiranju hegemonijske muškosti, Connell (2005, prema Maskalan, 2016) koristi Gramscijev koncept hegemonije koji smatra da dominantna klasa svojim postupcima održava moć putem medija i sl. te takve postupke plasira kao nešto „prirodno“ i „normalno“. Hegemonijska muškost je utemeljena na modelu tradicionalnog očinstva koji se temelji na ideji emocionalno distanciranog oca, nezainteresiranog hranitelja obitelji kojemu je uključenost unutar obitelji reducirana na strogu disciplinu djece (Maskalan, 2016).

Unatoč duboko ukorijenjenom patrijarhalnom stavu da je otac zadužen za materijalnu, a majka za emocionalnu sigurnost, promjene na tržištu rada donose promjene u privatnoj sferi. Osim toga, model oca kao modela hranitelja kratko je trajao i nikad se nije do kraja implementirao u društvo. Ratovi, visok stupanj smrtnosti muškaraca, ekonomska migracije i siromaštvo dovelo je do toga da su se žene počele uključivati u tržište rada (Hrženjak, 2017). Majka, koja je do tada bila zadužena za održavanje kućanstva i odgoj djece, ulazi u javnu sferu te počinje financijski pridonositi obitelji. Takvo izostajanje iz kuće nužno dovodi do promjene u roditeljskim ulogama.

Iako ukorijenjene, obiteljske uloge imaju tendenciju promjene što se posebno vidi u domeni očinstva. Upravo zbog toga, posljednjih nekoliko desetljeća, očinstvo je postalo objekt velikog medijskog i znanstvenog interesa. Jedan od razloga je i ulazak žena na tržište rada, ekonomska nestabilnost, visoki stupanj razvoda i slično (Rosh White, 1994, prema Maskalan, 2016). Ovakve promjene rezultirale su time da je nužno razumjeti i društveno prihvatiti postojanje različitih oblika očinstva.

### 3.2. Otac kao „*pater familias*“ ili „*promijenjeni*“ otac

Roditeljstvo kao istraživačka tema je relativno nov fenomen koji je donedavno podrazumijevao samo „majčinstvo“, odnosno roditeljstvo se izjednačavalo s postupcima i odgojem majke (Martin, Colbert, 1997, Stevenson-Hinde, 1998: prema Čudina-Obradović, Obradović 2006), „čija se biološka predispozicija za rađanjem izjednačavala s „majčinskim nagonom“ te jedinim ispravnim i kvalitetnim izvorom brige za dijete“ (Čudina-Obradović, 2006: 243). Na taj način, roditeljske su uloge u obitelji preuzimane u odnosu na majčinsku „instiktivnu“ ulogu. Patrijarhalni model obitelji uvelike je utjecao, ne samo na privatnu, već i javnu sferu života. Muškarci su hijerarhijski uspostavili dominaciju nad javnim i privatnim pitanjima. Takav način života uvelike je promijenio, ne samo živote muškaraca, već je sustavno utjecao na živote žena i stavljao ih u subordinirani položaj.

Otac je naziv koji se, osim u domeni obitelji, koristio za različite prigode na način da bi se opisala muška osoba koja je imala ključnu ulogu za društvo tog vremena. Korištenje termina „otac“ vidljiv je kroz različite domene javnog života, poput opisivanja institucija, država i naroda - otac nacije. Ovakvim imenovanjem automatski se nameće dominacija oca, ne samo nad djecom nego i nad majkom. Također, termin otac odnosio se na osobe koje su vrijedne poštovanja. Osim privatne domene i važnosti oca kao „glave kuće“, u politici je otac bio simbol suvereniteta (Maskalan, 2016). U antičko doba, rimski senatori i dostojanstvenici nazivani su očevima (lat. *patricii*). Kako bi se dosegla i najviša razina poštovanja, otac je u kršćanskoj terminologiji taj koji zauzima prvo mjesto u Presvetom Trojstvu. Crkveni očevi, otac Katoličke crkve i slični nazivi imaju značenje vlasti, posjedovanja, dominacije i vrlina (Maskalan, 2016). Očevi su smatrani svemoćnim patrijarsima koji su imali veliku moć nad svojim obiteljima (Knibiehler, 1995, prema Lamb, 2004). Smatrali su se moralnim učiteljima te su bili prvenstveno odgovorni za osiguranje da njihova djeca odrastaju s osjećajem vrijednosti, a objašnjenje vrijednosti preuzimali su iz proučavanje Biblije i drugih tekstova iz Svetog pisma (Pleck, 1997, prema Lamb, 2004). Uloga oca kroz povijest utjecala je na sliku oca u obitelji. Prenosjenje autoriteta iz javne u privatnu sferu izgledao je kao jedini, logični potez. Prema tome, očevi su postajali dominantne uloge u obitelji čime su neupitno postajali „glave kuće“.

Iako promijenjena, podjela rodničkih uloga, samim time i obiteljskih uloga, usko je povezana i sa samom proizvodnjom na tržištu rada (Hrženjak, 2017). Model oca kao hranitelja odgovornog za financijsko uzdržavanje supruge i djece pojavljuje se u Europi s porastom industrijskog kapitalizma u 19. stoljeću (Williams, 1998, prema Hrženjak, 2017). Maskalan

(2016) zaključuje da postoji povijesna povezanost između očinstva, muškog identiteta i političke moći „gdje tradicionalne odrednice muškosti, kao što su agresivnost i emocionalna otuđenost predstavljaju glavne prepreke ispunjavajućem i pozitivnom odnosu otac-dijete“ (Maskalan, 2016: 398).

Patrijarhalna organizacija života imala je utjecaj i još uvijek utječe na poimanje obitelji pa se tako može zaključiti da dominira nuklearni, heteroseksualni obiteljski model u kojemu je otac hranitelj, a žena skrbnik i njegovatelj. Uloga oca kao hranitelja, a žene kao skrbnika uspostavile su gospodarske odnose vlasti i ovisnosti u kojima su muškarci, preuzimajući ulogu hranitelja, odgovorni za zaštitu žena i djece. Takvim odnosom legitimirala se muška pravna i neformalna kontrola nad ženama i djecom (Hrženjak, 2017). Osim odnosa majke i oca, javlja se razlika u emocionalnim odnosima roditelja s djecom, pa tako Erich Fromm (1986, prema Maskalan, 2016) zaključuje da postoje velike razlike između majčinske i očinske ljubavi. Gledajući na ljubav između roditelja i djeteta, zaključuje kako je majčinska ljubav bezuvjetna, dok je očinska uvjetna. Majka voli dijete bez ikakvih očekivanja i zahtjeva, no očinska ljubav ovisi o zaslugama djeteta. Frommova terminologija je patrijarhalna: majčinska ljubav je pasivna, a ljubav oca aktivna te se očevu ljubav treba zaslužiti. Razlikovanje majčinske i očinske ljubavi implicira da brigu o djetetu u prvim godinama treba preuzeti samo majka. Očinska ljubav se može manifestirati tek u djetetovim kasnim godinama i to za „usmjeravanje na pravi put“ (Maskalan, 2016).

Zaključno, povijesno gledajući, tradicionalni obrazac očinstva u sebi je sadržavao sljedeća zaduženja a odnosila su se na to da je, prema Milić (2001), osnovna uloga oca u tradicionalnom društvu bila da pred društvenom zajednicom potvrdi svoje biološko ili socijalno očinstvo te time legitimira svoje potomke. Osnovna uloga oca u modernoj obitelji je da je on nezamjenjivi hranitelj obitelji odnosno da obavlja isključivo instrumentalnu ulogu<sup>1</sup>. Da bi izvršavao obje prethodne uloge nije morao biti neposredno fizički prisutan. Njegovi zadaci mogli su biti ispunjavani kroz delegaciju njegove moći i autoriteta preko supruge ili druge odrasle osobe. Patrijarhalni obrazac također je podrazumijevao „odsutnog oca“ čime očinstvo kao takvo nije zahtijevalo afektivni odnos s djecom. Iako neprisutan, očinski autoritet bio je bespogovorani i time je održavao dominaciju u obitelji (Milić, 2001).

---

<sup>1</sup> Koristeći funkcionalističku terminologiju, Parsons razlikuje ekspresivnu i instrumentalnu ulogu unutar obitelji. Žena je ta koja posjeduje toplinu, sigurnosti i emocionalnu podršku te takvu ulogu naziva ekspresivnom. Njem glavni zadatak je briga o djeci i o domu, dok muškarac preuzima ulogu koju naziva instrumentalnom, a uključuje natjecanje, uspjeh. Instrumentalna uloga se najviše ostvaruje se na radnom mjestu (Parsons, 1955, prema Haralambos, Holborn, 2002).

### 3.2.1. Promijenjena slika očinstva

Uloge u obitelji su, iz patrijarhalne perspektive, već unaprijed kulturno konstruirane te se novopečena obitelj tek „ukalupljuje“ u takvu strukturu. Javlja se veći pritisak na žene da postanu majke nego na muškarce da postanu očevi. Sažeto rečeno, čini se da je majčinstvo bitan dio ženina identiteta, dok je očinstvo poželjna ali nije neophodna uloga muškarca (Walker, 2000, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003). S obzirom da je obitelj, kao i svaka ostala struktura, podložna promjenama, bitno je naglasiti da je kao takva nestabilna, a samim time održiva u različitim oblicima.

Pristupanje bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, a kasnije i dobivanju potomstva prethodi faza ljubavne veze među partnerima. Promjene u obitelji i kućanstvu nisu jedine koje se događaju već su jednako važna i promijenjena očekivanja koja ljudi imaju prema drugima, u svojim odnosima s drugima (Giddens, 2007). Brak je jedna od najstarijih univerzalnih institucija u ljudskoj zajednici i ljudskoj kulturi. Obitelj i brak često se poistovjećuju no te dvije povezane pojave ne znače da se podrazumijevaju ili da se radi o sinonimima. Sociološki gledano, brak se definira kao dijadni odnos ili kao par, dok se obitelj definira kao grupa (Milić, 2001). Tek posljednjih nekoliko desetljeća brak i obitelj se odvojeno znanstveno istražuju. Emocionalna komunikacija, osim što postaje ključnom za odnose ljubavnih partnera, postaje središnjom i za odnose roditelja i djece (Giddens, 2007).

Ljubavni par u početku, vođen ljubavlju, odlučuje se na zajednički život. Osim dotadašnje ljubavi, za zajednički život potrebno je više angažmana partnera. Donedavno općeprihvaćeno društveno mišljenje da je odluka o zajedničkom životu posljedica ulaska u brak se napušta. Riječima Kaufmanna (2004) može se uočiti da „mladi koji danas ulaze u brak sve manje i manje raspolažu unaprijed uspostavljenim referentnim okvirom koji bi određivao ponašanje ulogom u kućanstvu ili, da nastavimo sliku, bračnim ruhom koje bi određivalo običaje, odijelom koje bi bilo nositeljem navika. Oni ostaju posve ogoljeni, suočeni sa samima sobom i s onim za što misle da su nepregledni prostori slobode“ (Kaufmann, 2004: 219). Autor želi naglasiti da preuzete uloge više ne podrazumijevaju određeno ponašanje. Svaki pojedinac konstruira ulogu prema sebi, prilagođava je situaciji, samim time je i napušta onda kada više nije potrebna. Preuzimanje uloga u zajedničkom životu uključuju i zadatke i obveze svakog od njih, čime osiguravaju svojevrsnu integraciju. U početku ta integracija je usmjerena na vezu dok se kasnije nastavlja na brak.



Tradicionalni društveni kontekst preuzima veliku ulogu u formiranju muškarčeva identiteta. Teško je govoriti o muškarcima i ženama te o njihovim roditeljskim ulogama iz jednake perspektive. Od samog djetinjstva manja je izloženost muškaraca situacijama u kojima se socijaliziraju za očinsku ulogu (Brayfield, 1995, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Sama socijalizacija muškaraca uglavnom ne uključuje roditeljstvo, nego se javlja kao uloga koja se stječe u trenutku rođenja vlastitog djeteta i njegova odrastanja. Muškarci su, upravo zbog toga, nepripremljeni za očinstvo i manje su spremni preuzeti očinsku ulogu nakon što se dijete rodi (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Naime, u većini brakova, nakon rođenja djeteta, dolazi do još istančanije rodne podjele poslova, no sada se one imenuju kao „majčine“ i „očeve“ (Cowan i Cowan, 2000, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003).

S obzirom da je roditeljstvo produžetak veze među partnerima potrebno je naglasiti da uloge koje su preuzete u fazi romantičnog para imaju utjecaj na formiranje nove uloge, uloge roditelja. Razlikovanje koncepta uloga u povijesno tradicionalnom smislu i koncepta uloga u suvremenom društvu je u tome da je tradicionalna uloga unaprijed društveno konstruirana, a pojedinac je preuzima kao takvu (Kaufmann, 2004). Kaufmann (2004) navodi kako „prije nekoliko desetljeća, na dan vjenčanja, muškarci i žene istog su trena ulazili u novi dom, instituciju i uloge u kućanstvu. Svatko je znao ili se pretpostavljalo da zna što mora raditi, ženu je, u teoriji, za to pripremala majka. Što se tiče kućanskih stvari, muškarac je preko noći prelazio iz ruke jedne žene u ruke druge, iz majčinih ruku u ruke supruge“ (Kaufmann, 2004: 86). Autor želi naglasiti da se rodne uloge mogu prepoznati i dodatno učvrstiti preko različitih društvenih rituala, npr. ženidbe. Majka je pripremala kćer za novu ulogu za kućanstvo čime je učvrstila stereotip da je žena ta koja vodi brigu o privatnoj sferi. Pod ženskom ulogom smatrala se briga o kućanstvu, samim time briga za muškarca a u budućnosti i briga za dijete.

Puni doživljaj roditeljstva i puni očinski identitet otac stječe tek onda kad se aktivno uključi u sve aktivnosti koje obavlja i majka (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Za razliku od tradicionalnog shvaćanja roditeljstva u kojemu se roditeljstvo izjednačava s majčinstvom, a samim time da je ono za razliku od očinstva biološki utemeljeno i nerazdvojan dio ženina identiteta, javlja se novi odnos roditelja u obitelji. Stajalište da očevi imaju važnu ulogu samo putem materijalne i psihološke potpore ženi se napušta. Takvo roditeljstvo naziva se „ravnopravno roditeljsko partnerstvo“ (Deutsch, 2001, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Ravnopravni roditeljski partneri zapravo odbijaju tradicionalne društvene pritiske, već ukorijenjene stereotipe očinstva i majčinstva te rodno podijeljene radne uloge u kućanstvu i izvan njega. Komunikacijom, zajedničkim dogovorom fleksibilno odlučuju o podjeli dužnosti

i podjeli poslova oko djece, s djecom, i zbog djece. Vode se načelima svrsishodnosti, ekonomičnosti i pravičnosti u raspodjeli napora i vremenskih resursa, a ne vode se prema načelima „muških“ i „ženskih“ poslova odnosno „majčinih“ i „očevih“ zadataka (Čudina-Obradović, Obradović, 2003).

Prema tome, može se pretpostaviti da ravnopravni roditeljski partneri odgovaraju na već ukorijenjenje obiteljske vrijednosti na način da socijalne pritiske koji se odnose na pritiske „izvana“ odbijaju. Očevi sebe ne smatraju onima koji samo i isključivo financijski osiguravaju obitelj. Socijalni pritisak da je otac „glava“ obitelji te da sve odluke pripadaju njemu ravnopravni roditeljski partneri napuštaju. Svoju ulogu konstruiraju prema vlastitim vrijednostima i stavovima, a ne kao rezultat društvenih pritisaka. Očevi preuzimaju svoju ulogu na nov, sebi svojstven način. Uključuju se aktivno u psihološki razvoj djeteta, zanimaju se za rast i razvoj djeteta od samog rođenja istim intenzitetom kao i majka.

Ravnopravni roditeljski partneri rodno podijeljene uloge u kućanstvu i izvan nje odbacuju. Uloge se preuzimaju zajedničkim dogovorom i preferencijama. Radne uloge u kućanstvu i izvan nje ovise o konsenzusu među partnerima čime se osigurava relativno jednaka opterećenost oba roditelja. Muškarac nije taj koji isključivo radi, a žena ta koja isključivo brine o djeci, pa se čak javljaju novi modeli obitelji gdje je žena zaposlena dok muškarac brine o djeci. Komunikacija i zajednički dogovor postaju temelj partnerskog odnosa jer takav odnos uključuje visoku dozu fleksibilnosti zbog prilagodbe potrebama djeteta (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Androgini otac nastoji u svoju ulogu uključiti elemente majčinske uloge na način da je prisutniji u životu djeteta nego ranije, da uključi više emocija, prijateljstva, povezanosti s djetetom (Nave Herz, 1988: 242-245, prema Milić, 2001) te da njeguje odnos s djecom kroz različite igre, zabavu te slobodno vrijeme (Rapoport und Steinmetz, 1975:2, prema Milić, 2001).

Očevi, u ravnopravnom roditeljskom partnerstvu, uključeni su u sve dimenzije roditeljstva. Majčino dijeljenje dužnosti i problema s djetetovim ocem i očevo pomaganje u svim poslovima oko djeteta, pozitivno djeluje na doživljaj roditeljske kompetencije i majke i oca (Levy-Shiff, 1994, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Različiti autori promjenu uloge oca raznoliko nazivaju, pa tako Milić (2001) upotpunjuje sliku promijenjenog očinstva paradigmom „novog očinstva“ u kojoj se javlja pokušaj da u očevoj roditeljskoj figuri dođe do spajanja uloge majke i oca, tj. izgradnje „androginog“ oca. Hrženjak (2016) govori o pojmu novog očinstva te preuzima termin Michaela Lamba (2010) pa oca aktivno uključenog u odgoj naziva „angažiranim“ ocem. S obzirom da je znanstvena zainteresiranost za nove tipove

očinstva još svježa, novi tip očinstva kojim se ovaj rad bavi, nema univerzalan znanstveni termin već se preklapaju termini koji sadrže slične ili iste karakteristike. Zbog toga, tipovi očinstva koji uključuju drukčiji od već uvriježenog patrijarhalnog angažmana oko djeteta, u psihičkom i fizičkom smislu, u ovom je istraživanjem objedinjen terminom „promijenjeno očinstvo“.

Sagledavanjem obitelji, odnosa unutar obitelji te odgoja djece, proturječnosti tradicionalnog i ravnopravnog roditeljskog partnerstva rezultiraju neslaganjem oko funkcija unutar same obitelji. Ravnopravnost među spolovima, navodi Kaufmann (2004), jedna je od glavnih ciljeva ovog vremena. Težnja k ravnopravnom roditeljstvu nije odluka samo partnera, već je to rezultat šireg društvenog i kulturnog konteksta. Međugeneracijski utjecaj, utjecaj tradicionalnog odgoja nekada, ali i sada, dovodi do teže održivosti takve strukture. Obitelji koji teže ravnopravnom roditeljskom partnerstvu suočavaju se sa birokratskim, ideološkim i tržišnim problemima. Ovo istraživanje ima za cilj ispitati iskustva očeva koji dijele karakteristike ravnopravnih roditeljskih partnera kako bi razumjeli problematiku s kojom se susreću. S obzirom da je teško odabrati uzorak ravnopravnih roditeljskih partnera, izabrani su očevi koji trenutno koriste ili su u nedavnoj prošlosti koristili roditeljski dopust. Bitno je naglasiti da očevi koji su uzeli roditeljski dopust ne moraju pripadati tipu promijenjenog očinstva već će se, na temelju njihovih odgovora, pokušati uvrstiti prisustvo elemenata promijenjenog očinstva.

### *3.2.2. Stavovi i prakse promijenjenih očeva*

U cilju promocije rodne ravnopravnosti europske su zemlje, u zadnjih 20 godina provele reforme roditeljskog dopusta koje se (in)direktno odnose na očeve. Uvodi se individualno pravo na roditeljski dopust koje podrazumijeva kvote za očeve unutar roditeljskog dopusta te isključivo očeve dopuste (O'Brien, 2009, LP&R network, 2014, prema Dobrotić, 2014). Dopusti koji su namijenjeni skrbi za djecu, dijele se uglavnom na roditeljski te u zadnje vrijeme i očev dopust. Dopusti omogućavaju roditeljima trenutni i privremeni izlazak s tržišta rada čime zapravo podupiru skrb u ranom djetinjstvu čime se doprinosi dobrobiti djeteta (Dobrotić, 2014). Razlika među navedenim dopustima odnosi se na subjekt korištenja dopusta gdje, ukoliko se koristi roditeljski dopust, obuhvaća majke, roditeljski dopust obuhvaća i majku i oca, a očev dopust je isključivo pravo očeva (RODA, 2015). Roditeljski dopust, koji je u fokusu ovog istraživanja, uključuje dopust u trajanju do najviše 10 mjeseci, a ukoliko se radi o trećem

i svakom daljnjem djetetu najviše 34 mjeseca te ga imaju pravo iskoristiti i majka i otac djeteta na jednak način. Stope korištenja roditeljskih dopusta u drugim europskim zemljama se razlikuju te ih je teško uspoređivati i donositi pretpostavke. Ipak, preko podataka o korištenju roditeljskih dopusta moguće je dobiti globalnu sliku korištenja roditeljskih dopusta koja može služiti kao oslonac ovom istraživanju.

Razina uključenosti očeva u odgoj djece istraživana su intezivnije tijekom posljednjih desetljeća. Istraživanja provedena 1970-ih zaključuju da mnogi očevi nisu preuzeli nikakvu odgovornost za djecu (kao što je definirano poput sudjelovanja u važnim odlukama, dostupnost, briga o bolesnoj djeci, odabir alternativne skrbi za djecu i sl.), a mala skupina očeva koji su preuzela visok stupanj odgovornosti nisu dodatno proučavana. S vremenom, povećala se razina očinske odgovornosti te se polako počinje uočavati povećanje svih vrsta očinske uključenosti. Također, u dvoroditeljskim obiteljima sa zaposlenom majkom, uočava se veća očinska uključenosti u odnosu na obitelj gdje je majka nezaposlena (Lamb, 2004). Proučavajući ulogu oca, Lamb (2004) zaključuje da su rezultati često prikazivani stereotipno te jednodimenzionalno. Pomak od jednodimenzionalnih shvaćanja očinstva primjetio se u posljednjem desetljeću čime se napustila dihotomija prisustva ili odsustva oca te se prepoznaju brojne uloge koje očevi preuzimaju. Multidimenzionalnost očinstva razvila je nove teorijske modele te empirijska istraživanja o očinstvu (Lamb, 2004).

Tijekom 80-ih godina 20. stoljeća istraživači su u svoj fokus istraživanja stavili očeve i utjecaj očinske uključenosti u odgoj. Istraživanja su se, između ostalog, bavila usporedbom djece iz tradicionalnije obitelji i djece čiji su očevi preuzeli ili dijelili primarnu odgovornost za brigu o djeci (Lamb, Pleck, Levine, 1985; Radin, 1994; Russel, 1983, 1986, prema Lamb, 2004). Dodatna istraživanja provedena 80-ih godina proučavala su i korelaciju razine očinskog angažmana (Koestner, Franz i Weinberger, 1990; Mosely i Thomson, 1995, prema Lamb, 2004). Rezultati su bili vrlo dosljedni te se zaključuje da su djeca s visoko uključenim očevima imala više kognitivne kompetencije, povećanu empatiju, manje stereotipna seksualna uvjerenja te veći unutarnji lokus kontrole (Pleck, 1997; Pruett, 1983, 1985; Radin, 1982, 1994, prema Lamb, 2004).

Onda kada su se roditelji ponašali u skladu s neseksualno-stereotipnim ulogama, njihova djeca su imala nestereotipne stavove o muškim i ženskim ulogama. Kognitivne kompetencije su veće samim time što su ova djeca mogla imati koristi od toga što imaju dvije osobe uključene u odgoj, a ne samo jednu. Uključenje oca u odgoj zapravo omogućuje roditeljima da rade ono što ih ispunjuje, odnosno omogućuje očevima da zadovolje želju za bliskošću sa svojom

djecom, dok se majkama omogućuje bliski odnos s djecom i ostvarivanje ciljeva karijere (Lamb, 2004). Rezultati ovakvih istraživanja odnosili su se samo na one očeve koji su sami htjeli postati angažirani. Očevi koji su, uslijed gubitka posla ili zbog drugih razloga, bili prisiljeni postati angažirani nisu imali pozitivne utjecaje na djecu (Johnson, Abramovitch, 1988; Russel, 1983, prema Lamb, 2004). Dakle, primjećuje se da je najveći utjecaj na angažiranost imala intrinzična motivacija očeva. Vanjski faktori jesu utjecali, ali nisu bili isključivi u promjeni obrasca ponašanja.

Prema prikupljenim podacima State of the world's father iz 2015. godine majčinski dopust, odnosno dopust nakon rođenja djeteta kojeg isključivo koristi majka je prisutan u skoro svim državama. Od tih država, samo 92 države nude dopust koji mogu koristiti muškarci: u polovini tih zemalja, dopust se odnosi na manje od 3 tjedna. Ovaj broj uključuje oba dopusta koji se odnose na dopust namijenjen samo za očeve i dopust koji je namijenjen za oba roditelja. U praksi, ukoliko dopust nije posebno dizajniran za očeve ili nije adekvatno financiran, rijetko koji otac će ga iskoristiti (State of the world's father, 2015). Globalno gledajući, doprinosi roditeljskog dopusta koji koriste muškarci su mnogostruki. U spomenutom zborniku (2015) autori navode koristi od korištenja dopusta od strane muškaraca, osvrćući se na bogatije zemlje u kojoj je velika većina populacije formalno zaposlena. Pozitivne promjene koje se uočene navedene su u nastavku:

1. Jednaka raspodjela rada u kućanstvu – za primjer navodi se Norveška, koja je 1993. godine uvela „father's leave quouta“ odnosno uveden je očinski dopust koji je omogućio pravedniju podjelu neplaćenog rada u skrbi i kućanskim poslovima. Znanstvenici Kotsadam i Finseraas (1993, prema State of the world's father, 2015) imali su priliku uočiti utjecaj roditeljskog dopusta na podjelu kućanskih poslova pa su proučavali roditelje koji su imali djecu 2 godine prije i 2 godine nakon uvođenja „daddy's quota“. Utjecaj takve reforme bio je jak i trajan. Nakon gotovo 20 godina od reforme, roditelji s djecom koja su rođena nakon provedbe reforme imali su 11% manje sukoba oko rada u kućanstvu od onih koji su postali roditelji prije reforme. Stavovi o rodnoj jednakosti se bitno ne razlikuju među roditeljima prije i nakon reforme, no uočava se razlika u stavovima oko kućanskih poslova: kad je riječ o pranju odjeće, roditelji koji su dobili djecu nakon reforme bili su 50% spremniji podijeliti zadatak jednako nego roditelji prije reforme. Norveška nije jedini primjer države koja je svojom politikom promijenila praksu roditeljstva. U Ujedinjenom Kraljevstvu, očevi koji su preuzeli dopust poslije

rođenja djeteta bili su 19% spremniji sudjelovati u hranjenju i buđenju zbog djeteta preko noći 8 do 12 mjeseci kasnije u odnosu na očeve koji nisu uzeli dopust. U Quebecu, provedeno je istraživanje nakon reformi u 2006. godini gdje je uočeno da se puno više muškaraca odlučilo na korištenje dopusta. Očevi koji su koristili dopust više su vremena trošili na kućanske poslove, dok su majke trošile manje vremena za isto, a više su se posvetili za brigu o djeci i plaćeni posao.

2. Prihodi žena – dopusti za muškarce omogućili su uključivanje žena na tržište rada čime su se prihodi parnerica mogli povećati. Iako nedovoljno istraženo, moguće je navesti primjer Švedske gdje su se majčini prihodi povećali za 6,7% za svaki mjesec za koji je otac uzeo dopust. Zaključuje se da je to više nego što bi izgubila odlaskom na roditeljski dopust sama.
3. Dobrobit majke – roditeljski dopust korišten od strane muškaraca osigurava bolje zdravlje žena, uključujući psihičko zdravlje te smanjen roditeljski stres. Ujedinjeno Kraljevstvo pokazuje da očevo korištenje roditeljskog dopusta je jako povezano s majčinom dobrobiti 3 mjeseca nakon poroda. U Norveškoj, odsustvo majke s posla zbog bolesti je 5 do 10% smanjen odlaskom oca na roditeljski dopust. U Francuskoj, nove majke imaju smanjen stupanj depresije samim time što otac, u određenoj mjeri, preuzima brigu za novorođenče.
4. Trajna predanost poslu - dug period odsutnosti s posla, uslijed korištenja roditeljskog dopusta, povećava mogućnost da će se roditelji vratiti na svoj posao završetkom perioda roditeljskog dopusta (State of the world's fathers, 2015).

Slijedom navedenog, roditeljski dopust zapravo nije samo praksa roditeljstva u određenom periodu, nego puno više govori o samom roditelju i njegovom odnosu prema djetetu. U trenutku roditeljskog dopusta ta korist je izraženija i uočljivija, no stavove i prakse koje tijekom roditeljskog dopusta očevi usvoje mogu doprinijeti pomaku k promijenjenom očinstvu. Krajem 20-og stoljeća odnosno 1994. godine samo je 28% država (40 od 141 država) imalo zakonski reguliran roditeljski dopust za očeve, dok je 2013. godine taj broj porastao na 47% (78 od 167 država). Problematično je uspoređivati države po trajanju roditeljskog dopusta jer svaka država za sebe ima uvjete koji se moraju zadovoljiti za korištenje istog. Ono što se može jest zaključiti da u velikoj većini slučajeva roditeljski dopust za očeve je općenito kratak (od 1 do 10 dana) i plaćen, ali ne uvijek i dobro plaćen (State of the worlds' fathers, 2015). Singapur, na primjer, zahtijeva 3 mjeseca prethodnog zaposlenja, Tanzanija 6 mjeseci, Kolumbija 23 mjeseca. Da bi ostvario pravo, muškarac u Sjevernoj Koreji i Filipinima mora

biti vjenčan i živjeti s majkom djeteta. Analizom iz 2013. godine, duljina roditeljskog dopusta za očeve je u rasponu od 1 dan u Tunisu do 90 dana na Islandu, Sloveniji i u Finskoj. U Hrvatskoj, roditeljski dopust za očeve traje 4 mjeseca te se naziva „očev dopust“. Nova Direktiva o roditeljskom dopustu 2010/18/EU odnosi se na roditelje koji su u radnom odnosu te imaju pravo iskoristiti četiri mjeseca dopusta nakon rođenja odnosno posvojenja djeteta. Ova direktiva je zamijenila onu u kojoj je vrijeme trajanja roditeljskog dopusta bilo 3 mjeseca. Što se tiče očeva, ovom direktivom 2010/18/EU uveden je jedan mjesec dopusta koji je neprenosiv na drugog partnera. (Europska komisija, 2014, prema RODA, 2015)

Osvrćući se na stanje u Hrvatskoj, nedostatak relevantnih istraživanja o promijenjenom očinstvu čini ovu temu nužnom za dodatno proučavanje. Dosadašnja istraživanja u Hrvatskoj govore o tendenciji promjene korištenja roditeljskog dopusta od strane očeva. Ono što dovodi do promjene su prvenstveno stavovi tih osoba. Jugović (2016) je provela istraživanje na uzorku od 1000 ispitanika od 18 do 89 godina o uvjerenjima o roditeljskom dopustu i faktorima koji objašnjavaju ta uvjerenja. Prosječna dob ispitanika je 48 godina, većina srednjoškolskog obrazovanja i u braku. Relevantni faktori koji su uzeti u obzir odnosili su se na stavove o uzimanju dopusta od strane majke/oca, socio-demografska obilježja, religijske aktivnosti, prihode partnera te rodne uloge. Prema tom istraživanju, skoro polovina ispitanika smatra da je majčina odgovornost koristiti dopust, dok četvrtina smatra da bi i otac trebao imati udio u roditeljskom dopustu. Petina ispitanika smatra da bi roditeljski dopust u jednakoj mjeri trebali koristiti i majka i otac. Najveći prediktor u zauzimanju stavova o korištenju dopusta su rodne uloge. Egalitarniji stav imaju osobe koje nisu izrazito religiozne, nemaju predrasude o rodnim ulogama te se ne razlikuju bitno u prihodima od svojih partnera (Jugović, 2016).

Stavovi o rodnim ulogama bitan su faktor pri odlučivanju za preuzimanje roditeljskog dopusta. Udruga RODA – Roditelji u akciji, provela je 2018. godine istraživanje o roditeljskom i očevom dopustu. Ovo istraživanje, iako predstavlja statističke podatke koji nisu do kraja obrađeni, daje značajne kvantitativne podatke koje mogu poslužiti istraživanju o promijenjenom očinstvu. Cilj istraživanja udruge RODA bio je ispitati stavove, iskustva i informiranost očeva djece mlađe od tri godine u Hrvatskoj o korištenju roditeljskog i očevoeg dopusta. Uzorak se sastojao od 407 očeva u dobi od 22 do 58 godina. Putem on-line upitnika ispitane su prakse uključenosti tijekom trudnoće/poroda, informiranosti o pravima očeva na roditeljski dopust, stavovi o korištenju roditeljskog i očevoeg dopusta te na kraju samo iskustvo tijekom roditeljskog dopusta. Ono što je zanimljivo za ovo istraživanje, a tiče se same prakse očeva koji su koristili dopust je činjenica da je oko 50% muškaraca navelo da nisu bili sigurni

što se očekuje od njih nakon djetetova rođenja te je smatralo da je skrb o djetetu majčina briga. Isto toliko ih se složilo da je njihova partnerica smatrala da je skrb o djetetu njezina briga (RODA, 2018). Podatak koji ide u prilog tradicionalnoj slici muškarca je to da je 73% muškaraca navelo da je smatralo da kućanske poslove treba obaviti jedna od baka. Ovim rezultatima se potvrđuje teza da su muškarci nespreni za očinstvo uslijed nedovoljne i neprimjerene socijalizacije za ulogu koju preuzimaju. Ovi rezultati zapravo potiču istraživače, koji se bave ovom tematikom, na nastavak istraživanja, ali u kvalitativnom smislu.

Tijekom 2015. godine objavljeno je Izvješće o stanju prava očeva na korištenje roditeljskih dopusta u Hrvatskoj s osvrtom na praksu u zemljama Europske unije. Ovo izvješće je izrađeno u sklopu projekta „Budi tata - iskoristi pravo na roditeljski dopust“ koji u svoj fokus stavlja neka obilježja prava na roditeljski dopust u Hrvatskoj s osvrtom na stanje u odabranim zemljama EU-a. Zemlje uključene u analizu (Austrija, Danska, Estonija, Island, Litva, Njemačka, Portugal, Slovenija, Švedska) izabrane su kao primjeri različitih praksi uređenosti roditeljskih dopusta, a samim time i uređenosti prava očeva (RODA, 2015). U samim rezultatima izvješća, prikazana je stopa korištenja dopusta u izabranim europskim zemljama (vidi Tablicu 1). Važno je napomenuti da se radi o nepreciznim procjenama jer dolaze iz raznih izvora podataka. Najpreciznije prikupljeni podaci su u nordijskim zemljama koje govore da u Danskoj 24% očeva i 94% majki djece koji su rođeni 2005. godine su koristili roditeljski dopust. Majke su u prosjeku iskoristile 28 dana dok očevi 8 dana dopusta (7,2% ukupnog trajanja) Švedska govori o 90% očeva djece rođene 1998. koji su koristili dopust do osme godine života djeteta gdje je početak korištenja najčešće bio od 13. do 15. mjeseca života. Na Islandu se 2009. godine 96,4% očeva koristilo dopustom za očeve i/li roditeljskim dopustom gdje su očevi koristili otprilike trećinu (33%) dana dopusta (a to je više od Danske i Švedske). Na Islandu, 20,1% očeva iskoristilo je dio roditeljskog dopusta (LP&R network, 2014, prema RODA, 2015).

Tablica 1. Prikaz stope korištenja roditeljskih dopusta u Hrvatskoj i odabranim zemljama u EU (izvor<sup>1</sup>).



Zemlje	Korištenje roditeljskog dopusta	Korištenje roditeljskog dopusta		Korištenje očeva dopusta
	Majke	Majke	Očevi	Očevi
<b>Hrvatska</b>	86,8 % majki 2008. – 2011.; 0,5 % očeva 2014.*	84 % tijekom 6 – 12 mjeseci djetetova života (2008. – 2011.)*	0,3 % do 12 mjeseci djetetova života (2008. – 2011.); 4,9 % 2014.*	-
<b>Slovenija</b>	Sve zaposlene žene	Sve majke	7% 2012.	4 od 5 očeva iskoristi prvih 15 dana, 1 od 5 više dana
<b>Njemačka</b>	100%	Nema podataka	29,3 % očeva djece rođene u drugom kvartalu 2012. Godine	-
<b>Austrija</b>	Gotovo sve zaposlene majke	Do 2002. 93-96%**	0,6 – 2% (1990)	-
<b>Danska</b>	99% majki djece rođene 2005.	94% majki djece rođene 2005.	24% očeva djece rođene 2005.	60% očeva djece rođene 2011.
<b>Švedska</b>	20% trudnica koristilo se dopustom prije rođenja djeteta	Gotovo sve obitelji	Gotovo sve obitelji, 90 % očeva djece rođene 1998. koristilo se dopustom do djetetove osme godine	Za svu djecu rođenu 2011. 75 % očeva, istospolnih partnera i drugih koji imaju pravo
<b>Zemlje</b>		<b>Korištenje roditeljskog dopusta</b>		<b>Korištenje očeva dopusta</b>

	<b>Korištenje rodiljnog dopust</b>			
	<b>Majke</b>	<b>Majke</b>	<b>Očevi</b>	<b>Očevi</b>
<b>Estonija</b>	100% zaposlenih žena	Nema službenih podataka***	Nema službenih podataka; 6% primatelja naknade su muškarci	14% 2007., 50% 2008. I 38% 2013.
<b>Island</b>	99% žena se prijavilo za korištenje dopusta	95%	17%	29,8 % očeva iskoristilo je manje od 3 mjeseca dopusta
<b>Portugal</b>	Prvih 6 tjedana 100% majke; 23,8% dopusta podijelili su majke i očevi***	66 % 2009. (ukupno 804 majke)	34 % 2009. (ukupno 411 očeva)*****	2013. 68 % očeva iskoristilo je 10 obaveznih, a 58 % 10 neobaveznih dana

#### Napomene:

\* U Hrvatskoj ne postoje službeni podaci o stopama korištenja dopusta te se ovdje iznose podaci dobiveni na temelju Ankete o radnoj snazi za razdoblje od 2008. – 2011. godine. HZZO prati broj korisnika prema spolu pa možemo znati koliki je udio očeva u sveukupnom broju korisnika roditeljskog/ roditeljskog dopusta i taj se podatak iznosi za 2014. godinu.

\*\* Naknada za roditeljski dopust 2002. godine zamijenjena je naknadom za brigu o djetetu te od tada postoje samo informacije o broju majki i očeva koji se koriste naknadom za brigu o djetetu, što je drugačije od broja onih koji se koriste roditeljskim dopustom s obzirom na to da roditelji koji se ne koriste dopustom također primaju naknadu.

\*\*\* U sklopu istraživanja 2010. godine 90,1 % majki i 5,4 % očeva djece mlađe od 8 godina izjavilo je da se koristilo roditeljskim dopustom nakon rođenja najmlađeg djeteta. Najviše je onih koji su se dopustom koristili u trajanju od 2 do 3 godine (35,2 %), a najmanje onih koji su bili na dopustu od 6 mjeseca do 1 godine djetetova života (6,7 %).

\*\*\*\* Ne navode se točni podaci o stopama korištenja, no majke i očevi mogu dijeliti „početni roditeljski dopust“ (rodiljni) te tako ostvariti pravo na bonus za ravnopravnost. Uvođenjem tog bonusa znatno se povećao broj očeva koji dijele taj dopust, odnosno od 596 očeva koji su dijelili tadašnji rodiljni dopust 2008. godine do 1639 očeva koji dijele početni roditeljski dopust 2010. godine.

\*\*\*\*\* Još uvijek je niska stopa korištenja dodatnog roditeljskog dopusta iako je 2009. godine uvedeno plaćanje dopusta u visini od 25 % prethodne plaće ako se dopustom koristi neposredno nakon početnog roditeljskog dopusta (do tada je dopust bio neplaćen).<sup>2</sup>

Gledajući samo stanje uzimanja roditeljskog dopusta od strane očeva (vidi Tablicu 1) rezultati među državama variraju. Najvišu stopu ima Švedska (gotovo 90%), nakon čega slijedi Portugal (34%), Njemačka (29%), Danska (24%), Island (17%), Slovenija (7%), Estonija (6%) te na posljednjem mjestu je Hrvatska i Austrija (kojoj su prikazani podaci iz 1990). Ovakvi rezultati mogu tražiti uzrok u stupnju razvijenosti društva, ali u velikoj većini su i posljedica važećih nacionalnih politika tih država.

U Hrvatskoj, podaci iz 2014. godine govore da je rodiljni dopust do navršenih 6 mjeseci djetetova života koristilo 163 ili oko 0,4% muškaraca dok je roditeljski dopust koristilo 2 035 ili 4,88% (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2015). Nacionalne politike bi, ukoliko se želi promovirati ravnopravnija podjela (plaćenog) rada i brige o djeci, trebale povećati naknade, uvesti poticaje za očeve, dati više individualnih prava očevima te dati veću fleksibilnost poput rada s polovicom punog radnog vremena, korištenje dopusta u nekoliko dijelova ili kraće dopuste s visokom naknadom. Kako bi se dodatno učvrstila rodna ravnopravnost, potrebno je raditi na dopustima isključivo usmjerenih na očeve (Lamb, 2010, Ray i sur., prema OECD, 2011, prema RODA, 2015). Pregledom praksi korištenja roditeljskih dopusta u europskim zemljama dobila se globalna slika očinske formalne uključenosti u prvim godinama djetetova života. Vidljivo je da očevi sve više aktivno sudjeluju u odgoju djece u odnosu na prije, a sve veća stopa korištenja roditeljskih dopusta može označavati mogućnost razvoja k promijenjenom očinstvu.

### *3.3. Zaključak*

Obitelj i roditeljstvo, iako prisutno u svakom društvu, definira se na različite načine. Tip obitelji, karakteristike obitelji i uloge razlikuju se te je nemoguće govoriti o obitelji kao

---

<sup>2</sup> Tablica u cijelosti preuzeta iz Dobrotić (2014.), Stropnik (2014.), Blum i Erler (2014.), Rille-Pfeiffer i Dearing (2014.), Bloksgaard i Rostgaard (2014.), Duvander i sur. (2014.), Pall i Karu (2014.), Braziene i Purvaneckiene (2014.), Eydal i Gislason (2014.), Wall i Leitao (2014.), LP&R network (2014.d) (prema RODA, 2015).

homogenoj strukturi. Stavove i prakse očeva u obiteljskoj zajednici je moguće prepoznati, samim time i pridati važnost određenim aspektima očinstva. Promijenjeno očinstvo, iako pozitivno za obitelj, ne suočava se samo s pozitivnim promjenama. Usklađivanje ostalih aspekata života s roditeljstvom rezultira neslaganjem gdje se najviše ističe konflikt radne i obiteljske uloge. Obveze koje proizlaze iz roditeljske i radne uloge su u međusobnom sukobu te se pomirivanje obveza roditeljstva i obveza rada u suvremenom društvu smatraju „novim“ socijalnim rizicima (Bonoli, 2005, 2007, prema Dobrotić, 2014).

Naime, angažirano očinstvo (u ovom istraživanju objedinjeno terminom promijenjeno očinstvo) često je smatrano problemom muškarčeva identiteta (Hrženjak, 2017). Elementi promijenjenog očinstva suprotstavljaju se tradicionalnoj, patrijarhalnoj slici muškarca. Dotadašnja instrumentalna uloga više ne dominira kao jedina društveno prihvaćena muškarčeva uloga, već se pojavljuju elementi ekspresivnosti. Očinstvo, za razliku od majčinstva, doživljava puno veću promjenu. Negiranje stereotipa, odbacivanje socijalnih pritisaka, ravnopravne radne uloge u kućanstvu i izvan nje karakteriziraju nove tipove očinstva. Nužnost istraživanja novog oblika očinstva osvjetljava i novu strukturu unutar obitelji, ali i izvan nje. Istražiti osobne, subjektivne stavove kompleksan je proces, ali i jedini mogući način potpunog razumijevanja iskustava kojima se ovo istraživanje bavi.

Usljed navedenog, ovaj rad u svoj fokus stavlja svakodnevicu očeva na roditeljskom dopustu odnosno tehničku i emocionalnu dimenziju očinstva. Tehnička dimenzija očinstva se percipira kao ustaljena praksa, navike i dužnosti očeva prema svojoj djeci te je indikator promijenjene uloge očinstva. Nosivi dio istraživanja stavovi, mišljenja o tim dužnostima, a na kraju i stavovi i prakse o emocionalnoj dimenziji očinstva.

Prepoznati elemente promijenjenog očinstva je moguće razgovorom s muškarcima o stavovima i praksama roditeljstva. Patrijarhalnost i kontekst u kojem muškarac odrasta može konstruirati distanciranost prema verbalnom iskazivanju osjećaja, a roditeljstvo je samo po sebi obavijeno emocijama te je nesagledivo bez tog aspekta. Usljed socijalizacijskih procesa, razgovor o emocijama može biti otežan, ali ne i nemoguć. Pridobivanje trenutnog povjerenja u intervjuu vrlo je važan preduvjet za razgovor o osjetljivim temama poput ove. Osjetljivost se ne odnosi na razgovor o svakodnevicu, već intimnost proizlazi iz razgovora o emocijama, (ne)zadovoljstvu u odnosima s djecom, ali i partnericom. Ulazak u obiteljsku domenu, koja je privatna i inače se dijeli samo s najbližijim osobama u životu, sada postaje javnom odnosno predmetom istraživanja. Upravo iz perspektive osjetljivosti potrebno je pristupiti istraživanju fenomena promijenjenog očinstva.

Priznavajući socijalizacijske, karakterne i trenutne tehničke elemente, ovaj rad ima za cilj proučiti svakodnevicu očeva na roditeljskom dopustu čime će se omogućiti prepoznavanje elemenata promijenjenog očinstva. Upravo zato ovo istraživanje, uzimajući u obzir socijalizacijske, karakterne i trenutne tehničke elemente, konstruira problemski pristup svakom sugovorniku ponaosob. Kao normativni indikator prisutnosti elemenata promijenjenog očinstva uzet je roditeljski dopust. Muškarci odnosno očevi koji su preuzeli roditeljski dopust čine uzorak ovog istraživanja te pitanje koje se postavlja je jesu li očevi zaista promijenjeni, u kojim domenama te kako se to reflektira na vlastitu sliku, obitelj, ali i društvo općenito. Promijenjeno očinstvo za sobom nosi niz promjena, koji su vidljivi samo u kontekstu obitelji, ali se reflektiraju u sve ostale domene života. Ideal-tipski gledano, promijenjeno očinstvo mijenja sliku muškarca, mijenja socijalizacijski moment odgoja dječaka, partnerske odnose, radnu atmosferu, političku i religijsku dimenziju. Mikro-fenomen na taj način postaje makro i konstrukcija muškarca više ne ovisi isključivo o vanjskim čimbenicima, već veliku ulogu igra muškarac sam, njegovi stavovi, karakter i svakodnevne prakse. Pristupajući problemu eklektično i otvoreno, ovo istraživanje ne sagledava problem iz jedne paradigme već se omogućava spajanje paradigmi radi dubljeg razumijevanja. Opravdanje za ovu eklektičnost u perspektivama se nalazi u novosti fenomena promijenjenog očinstva i njegove nedovoljne istraženosti, ali i u konstantnoj tendenciji promjene. Važnost osvjetljavanja rodne problematike roditeljstva, ne samo iz perspektive majki, nego i iz perspektive očeva nužna je za razumijevanje njihovih iskustava, a sve u cilju razvitka i boljitka socijalnog aspekta društva.

#### **4. Istraživačka pitanja**

Ovo se istraživanje vodi sljedećim istraživačkim pitanjima:

1. Objasniti razloge odlaska očeva na roditeljski dopust.
2. Utvrditi elemente svakodnevice očeva koji su na roditeljskom dopustu, a koji se tiču skrbi o djeci.

3. Utvrditi elemente svakodnevnice očeva koji su na roditeljskom dopustu koji se tiču njihove osobne svakodnevice.
4. Saznati kako očevi tumače uzimanje dopusta i prakse o dopustu s vlastitom pozicijom muškarca i oca u široj obiteljskoj i društvenoj zajednici
5. Uočiti promjene u odnosu sa suprugom uslijed roditeljstva i uzimanja roditeljskog dopusta.

## 5. Metodologija

Kako bi se saznala iskustva očeva na roditeljskom dopustu, korištena je kvalitativna metoda polustrukturiranog intervjua. Intervjui su provedeni sa 7 sugovornika, s tim da 1 intervju nije ispunio kriterij uzorkovanja. Razlog tome je što je sugovornik tek tijekom provedbe intervjua naveo da je koristio roditeljski dopust prije 2 i pol godine, a uvjet pri odabiru uzorka je trenutno korišteni ili nedavno iskorišteni roditeljski dopust, jer se htjelo dobiti uvid u što neposrednija i aktualna iskustva. Polustrukturirani intervju korišten je iz razloga što dopušta fleksibilnosti pri provedbi israživanja na način da se sam protokol prilagođava sugovornikovim odgovorima, a uz to omogućuje dobivanje sadržajnijih i dubljih informacija (Denscombe, 2007). Intervjui su provedeni početkom 2019. godine u nekoliko gradova u Hrvatskoj s obzirom na mjesto stanovanja sugovornika, ali se imena gradova ne navode zbog zaštite podataka. Uzorak je pronađen metodom snježne grude na način da obuhvaća početni krug ljudi koji dijele karakteristike potrebne za istraživanje te ih te osobe upućuju na nove potencijalne sugovornike (Milas, 2005). Sugovornici su prvotno pronađeni putem osobnih poznanstava i društvenih mreža, nakon čega su sugovornici povezivali israživačicu s novim potencijalnim sugovornicima. Uvjet pri odabiru uzorka je nedavno iskorišteni ili trenutno korišteni roditeljski dopust koji se, u ovom istraživanju, odnosi na prvu godinu djetetova života kojeg majka prenosi na oca djeteta iz razloga vraćanja na posao, odnosno 3 godine kod roditelja troje i više djece. Svim sugovornicima su postavljena ista pitanja, ali su neka od njih prilagođena s obzirom na sugovornikove prethodne odgovore. Intervjui su snimani i u cijelosti transkribirani, uz prethodni usmeni i pismeni pristanak sugovornika (vidi prilog 2) te obavijest o sadržaju i ciljevima istraživanja (vidi prilog 1).

Intervju se sastojao od 43 pitanja grupiranih u 2 cjeline. Cjeline su omogućile tematsko odvajanje pitanja radi boljeg tijeka razgovora i kasnije analize. Sam intervju je imao za cilj saznati svakodnevne prakse i stavove očeva na roditeljskom dopustu, u svrhu prepoznavanja elemenata prisustva promijenjenog očinstva. Prva cjelina pitanja odnosila se razloge preuzimanja roditeljskog dopusta te je obuhvatila svakodnevnicu na roditeljskom dopustu. Pitanja koja su prvoj cjelini odnose se na opće podatke o sugovorniku i razloge preuzimanja roditeljskog dopusta. Podaci poput radnog mjesta, bračnog statusa, broja djece te mjesta prebivališta bitni su za potpuno razumijevanje razloga i načina preuzimanja roditeljskog dopusta od strane očeva. Osim razloga preuzimanja roditeljskog dopusta, ova cjelina je imala za cilj saznati svakodnevnu praksu unutar obitelji koja se odnosi na aktivnosti s djecom, obveze i dužnosti očeva, ali i podjelu radnih obaveza među partnerima. Pitanja su se uglavnom odnosila na skrb o djeci, na način koji se očevi bave djecom kad su sami s njim, a kako kada se partnerica vrati kući, a jedan dio pitanja osvrnuo na sugovornikovu obitelj u kojoj je odrastao i roditeljske uloge njegovih roditelja. Druga cjelina pitanja odnosila se na samorefleksiju sugovornika o emocionalno-intelektualnoj sferi očinstva. U ovom dijelu intervjua ispituju se i stavovi o odgoju djece, o muško/ženskim igračkama te važnosti spola djeteta na način odgoja. Cilj ovih pitanja bio je saznati osobne stavove o roditeljstvu i očinstvu te odnosu s partnericom vezanim za odgoj djece. Na samom završetku intervjua sugovornici su imali mogućnost navesti prednosti i nedostatke korištenja roditeljskog dopusta.

Intervjui su, nakon prisanka sugovornika, snimani aplikacijom za snimanje zvuka na mobilnom telefonu te su transkribirani od riječi do riječi. Intervjui su trajali između 50 minuta i 1 sat i 40 minuta. Većina intervjua je provedena u kafićima, dok je jedan intervju proveden u sugovornikovom domu. Transkripti intervjua su anonimizirani te su zbog zaštite podataka za analizu korišteni su šifre. Prije početka intervjua sugovornici su bili upoznati o etičkom kodeksu koji, između ostalog, podrazumijeva da sugovornik može u bilo kojem trenutku odustati od procesa intervjuiranja ili povući svoj intervju iz daljnje analize. Sugovornici su muškarci u ranim tridesetim i ranim četrdesetim godinama, u braku su te većina (njih 5) ima više od jednog djeteta. S obzirom na stručnu spremu, 1 sugovornik ima doktorat, 4 višu stručnu spremu te 1 srednju stručnu spremu. Što se tiče mjesta zaposlenja 3 sugovornika su zaposlena, ali imaju i svoju (obiteljsku) tvrtku, 2 radi u državnoj službi te 1 kod privatnog poslodavca (vidi prilog 4).

Na početku analize intervjui su iščitani više puta u različitim vremenskim odmacima kako bi se dobio temeljiti uvid u sve aspekte sugovornikove svakodnevne. Naime, jednim čitanjem istraživačici mogu promaći različiti slojevi i implikacije iskaza sugovornika pa se

intervjui ciljano i namjerno u početnoj, deskriptivnoj razini čitaju opetovano. Tijekom čitanja pronađeni su deskriptivni kodovi koje dijele sugovornici, a nakon deskriptivnih kodova uočene su teme te su konstruirani tematski kodovi kojima deskriptivni kodovi odgovaraju. Naposljetku je provedeno analitičko kodiranje koje služi za završnu interpretaciju dobivenih rezultata, a čine samu srž istraživane teme (vidi prilog 5).

### *5.1. Pozicija istraživačice u provedbi istraživanja*

Odabir istraživačke teme rezultat je, u velikoj mjeri, mojih osobnih želja. Kao majci dvoje djece i studentici sociologije pružila mi se prilika istražiti život kojeg sam trenutno dio, ali iz sociološke perspektive. Na taj način udaljila sam se od sebe same i vlastite pozicije te pokušala uspostaviti objektivnu poziciju u pristupu ovoj temi. Zanimalo me što se događa s očevima i očinskom ulogom koja se doživljava kroz stereotipno-tradicionalne elemente oko skrbi o djeci. Odbacivanjem uvriježenih uloga majčinstva i očinstva, pristupila sam problemu optimistično, tražeći promijenjene očeve. Pronalazak očeva koji su trenutno na roditeljskom dopustu ili koji su nedavno završili s roditeljskim dopustom bio je težak proces. Zahvaljujući poznanicima i društvenim mrežama došla sam do nekoliko potencijalnih sugovornika, od kojih je njih 7 pristalo na intervju. Kao što je već navedeno, intervjui su provedeni sa 7 očeva, s tim da 1 sugovornik nije zadovoljio kriterij uzorkovanja. Naizgled se ovaj broj sugovornika može činiti mali, ali uzimajući u obzir stopu korištenja roditeljskog dopusta u Hrvatskoj (4,88%), smatram to značajnim opravdanjem za provedeni broj intervju.

U pristupu sugovornicima moja vlastita obiteljska, ali i rodna pozicija imala je utjecaj na tijek i rezultat intervju. Kako bi pridobila sugovornikovo trenutno povjerenje, navela sam da sam majka dvoje djece i da, osim akademskih ciljeva, imam i osobne ciljeve koje me vežu uz ovo istraživanje. Prije formalnog početka intervju, razmijenili smo nekoliko rečenica o vlastitoj djeci te se na taj način opustili za razgovor. Uočila sam da su se sugovornici oslanjali i na moje iskustvo roditeljstva koristeći fraze poput toga da dobro znam kako je to biti roditelj, ne osjećajući potrebu dodatnog objašnjavanja. Smatram da je moja roditeljska odnosno majčinska uloga, ali i uloga žene istraživačice utjecala na tijek intervju. U promišljanju vodila sam se i inspirirala radovima koji su istraživali utjecaj roda na proces istraživanja. Prema tim istraživanjima, uočeno je pojačavanje stereotipnog rodnog diskursa od strane muškaraca gdje ulogu žene karakterizira slušanje i empatija (Winchester, 1996, prema Pini, 2005), primjećuje



se nadmoć muškarca u diskursu, naglašavanje seksualne dimenzije žene te općenito rodno stereotipiziranje žena (Pini, 2005).

Iako stereotipno, smatram da je prva pretpostavka o empatičnom slušanju pogodovala ovom istraživanju jer su sugovornici, podrazumijevajući da sam brižna i empatična majka (a onda žena i istraživačica), razgovarali o temama otvorenije. Smatram da je razlog tome što teme poput brige o djeci, obitelji, razgovor o roditeljstvu se stereotipno smještaju u „žensku“ domenu te je lakše razgovarati o tome s ženom, nego s muškarcem. Zanimljivo bi bilo ponoviti ovakav tip istraživanja, ali s muškim istraživačem te uočiti postoji li razlika u odgovorima sugovornika. Smatram da sam s muškim sugovornicima ostvarila prirodan tijek razgovora, ali se slažem s jednim sugovornikom koji je naveo da kada bih njegovu suprugu pitala o nekim pitanjima, ona bi govorila 3 sata dok je on rekao u nekoliko rečenica. Također, kod nekih sugovornika primjetila sam teškoću izražavanja o apstraktnim temama poput emocija, odgoja, odnosa i sl. Elaine Campbell (2001) istražila je poteškoće oko intervjuiranja muškaraca od strane istraživačice te ponudila nekoliko metodoloških postavki za uspješnije intervjuiranje. Smatra da je, između ostalog, jako bitna refleksivnost u intervjuu čime istraživačicama omogućuje veću sposobnost sagledavanja i analiziranja kvalitete intervjua (Campbell, 2001).

Uz sve navedene dileme i elemente koje sam uzela u obzir, kao zaključak mogu navesti kako je istraživanje neometano provedeno. Smatram da je sam odaziv za ovo istraživanje i želja razgovora o domeni roditeljstva opovrgnulo uvriježeno, tradicionalno mišljenje o emocionalnoj distanciranosti ili isključenosti muškraca prema verbalnom izražavanju osjećaja. Kako bi se dobila potpunija slika ovih iskustava, trebalo bi nadopuniti ovo istraživanje iskustvima sugovornikovih partnerica i time dobiti cjeloviti pogled na roditeljske prakse i stavove te obitelji.

## **6. Rezultati i rasprava**

Intervjui s očevima o elementima promijenjenog očinstva pokazali su da se radi o složenom fenomenu koji je potrebno sagledati kroz osobni kontekst sugovornika te analizirati u skladu s istim. Zbog raznolikosti iskustava očinstva te zbog novosti fenomena, razrada ovog istraživačkog rada organizirana je u 2 dijela. Prvi dio analize odnosi se na svakodnevne prakse očeva na roditeljskom dopustu, dok drugi dio analize posvećuje se samorefleksiji sugovornika o emocionalno-intelektualnoj sferi očinstva. Dok se prvi dio usmjerava na praksu očinstva, drugi dio razmatra promišljanja i stavove sugovornika o temama očinstva.

## *6.1. Prakse očeva na roditeljskom dopustu*

Istraživanje očinstva, u ovom radu, fokusiralo se na specifičan aspekt očinstva koji je u današnjem društvu rijedak, pa samim time i osjetljiv za istraživanje. Kako bi se fenomen istražio u cijelosti, u obzir su uzeti svi vidljivi aspekti svakodnevice očeva na roditeljskom dopustu. Za potpuno razumijevanje svakodnevice očeva, poglavlje je podijeljeno u dva segmenta: razloge preuzimanja roditeljskog dopusta te svakodnevicu na roditeljskom dopustu.

### *6.1.1. Razlozi preuzimanja roditeljskog dopusta*

Preuzimanje roditeljskog dopusta još uvijek je neuobičajena praksa očeva. Očinsko preuzimanje brige o djetetu utječe na privatnu, ali i poslovnu sferu očeva. S obzirom da je zakonsko preuzimanje roditeljskog dopusta od majke moguće jedino ukoliko su oba roditelja zaposlena, ovo istraživanje uključuje model dvohraniteljskih obitelji. Uslijed rođenja djeteta, pravo automatski pripada majci, no prema Zakonu o roditeljnim i roditeljskim potporama majka djeteta, radi zaposlenja ili samozaposlenja može prekinuti korištenje roditeljskog dopusta, pri čemu otac ima pravo iskoristiti preostali dio neiskorištenog prava koje je sukladno radnopravnom statusu oca (NN, 2017, 85/08, 110/08, 34/11, 54/13, 152/14, 59/17). Kao prvi segment koji se bitan za ovo istraživanje je mjesto zaposlenja očeva. U uzorku od 6 sugovornika, uočava se da su 3 sugovornika zaposlena u javnom sektoru, 1 sugovornik je samostalan poslodavac, 1 sugovornik radi za privatnog poslodavca, ali i posjeduje vlastiti obrt te je 1 sugovornik isključivo zaposlen kod privatnog poslodavca. Odluka o korištenju roditeljskog dopusta je, prema riječima sugovornika, lakša zbog zaposlenja u javnom sektoru. Javni sektor smatra se sigurnim na način da zaposlenik ima sigurnost ostanka na poslu nakon završetka roditeljskog dopusta.

*Pa mislim da upravo zato što radim u državnoj službi, koja zapošljava jako puno ljudi i [xxx] je djelatnost, jel', nisam imao nikakvih problema u tom smislu da mi netko postavlja nekakvo potpitanje ili nešto, ovaj... Ali opet mislim i mišljenja sam da radim u privatnom sektoru ili nekoj manjoj firmici koja zapošljava puno manje ljudi, da ne bi*

*bilo toliko lako izvedivo to što smo uspjeli realizirati tj to što mi poslodavac nije radio probleme. (S1, 44-46, 48-51)*

Sugovornici se nisu susreli s otporom poslodavca prilikom uzimanja roditeljskog dopusta. Smatraju da je mjesto zaposlenja, odnosno rad u javnom sektoru faktor koji je utjecao na reakciju poslodavca. Sugovornik S3 smatra da vjerojatno ne bi ostao na istoj poziciji na poslu ukoliko bi se tada, dok je još bio zaposlen kod privatnog poslodavca, odlučio na takav potez.

*Ja sam sam sebi poslodavac, tako da ono, reakcije u mom slučaju nije bilo. Ali... mogu vam reći na primjer iz iskustva, iz bivše firme. Pošto sam vodio sektor tada, jednostavno takva stvar je jednostavno bila nezamisliva. Recimo, mislim da bi, da sam otišao tada na roditeljski dopust, mislim da, ne mogu to tvrditi, ali vjerujem da bi, da ne bi, kada bi se vratio da ne bi bio na istoj poziciji sa koje sam otišao. Zato što firma jednostavno nije imala pokriće, mislim da bi se to smatralo, neću sad reći, takav milje i okruženje, ali, u mojoj okolini nije bilo takvih primjera. Barem ja koliko znam ljudi, krećem se dosta, nema baš puno, ajmo reći, očeva koji su na roditeljskom. (S3, 32-39)*

Razlozi preuzimanja roditeljskog dopusta variraju te su pod utjecajem šireg konteksta sugovornikove obitelji. Ne može se sa sigurnošću tvrditi da postoji isključivo jedan razlog preuzimanja roditeljskog dopusta. Najčešći razlog je financijske prirode koji, promatrajući sugovornike ponaosob, ima različitu pozadinu. Neki sugovornici (S3, S5, S6) preuzimaju roditeljski dopust kako bi se mogli posvetiti privatnom poslu te na taj način više zaraditi. Osim financijskih razloga, sugovornici S1 i S4 navodi razloge koji su vezani uz supruginu karijeru. Naime, oni se odlučuju na preuzimanje roditeljskog dopusta kako ne bi morali ostati u gradu gdje rade. Svi sugovornici bave se dodatnim poslom, osim jednog, ali i on izražava želju za bavljenjem zbog dodatne zarade. S4, osim što je zaposlen kao [xxx], bavi se i iznajmljivanjem [xxx]. S druge strane, sugovornik S1 izražava želju za dodatnom zaradom, ali zbog svoje struke koja ne nudi širok spektar poslova, ne uspijeva zaraditi.

*Pa.... Odlučio sam se za to, kažem ono, sa ekonomske strane nam to odgovara. To je, recimo, bio primarni razlog u odabiranju ko će od nas otići. i... smatrali smo da je bolje za , da budem to ja. (S3, 20-22)*

*Financijski.. he he eh.. Stvarno.. Mislim, ja radim privatno, uvijek sam radio privatno, a ovako smo mogli bit u kontra smjenama, znači ja sam bio na porodiljnom, radio sam privatno, ona je mogla radit koliko je mogla radit u [xxx]. Ne znam kako bi družkije pregrmili to sve. Da, da... svakodnevno. I vikende ne bi bio doma. (S5, 11-13, 17)*

*S jedne strane, bilo je supruzi naporno jer je morala je preuzeti većinu odgoja. S druge strane, meni je bilo naporno jer sam morao preuzeti moj redovan posao i vođenje obrta, dva posla. S treće strane, falilo mi je biti s djetetom. (S6, 7-9)*

Financijski i operativno-organizacijski razlozi najčešće su spominjani kao razlozi preuzimanja roditeljskog dopusta. Uz te, sugovornici su naveli i emocionalne razloge koje ih vežu uz preuzimanje roditeljskog dopusta. Želja za većim uključivanjem u odgoj djeteta, aktivno roditeljstvo te pauza od posla utjecali su bitno na odluku o preuzimanju. Sugovornici koji imaju stariju djecu navode veliku opterećenost poslom koja je ranije rezultirala izbjavanjem iz kuće, a samim time i nedovoljnom posvećenošću prema starijoj djeci, koju bi na ovom roditeljskom dopustu nadoknadili.

*A drugi razlog, od prvog dana želim biti aktivan roditelj. Žena i ja u braku smo već 4 godine, u principu ne dijelimo poslove na muške i ženske. Nikad nismo tako ni to roditeljstvo ne gledamo tako koje su njezine uloge, koje su moje. Iz tog razloga sam se odlučio i ja preuzet pola te brige. (S4, 11-14)*

*... falilo mi je biti s djetetom. Jako malo sam bio, kroz par sati dnevno. Jednostavno tako više nisam mogao funkcionirati. Prvo sam mislio dati otkaz na radnom mjestu, ali onda kada sam shvatio istražujući svoje mogućnosti, da imam pravo na roditeljski dopust, nakon 71 dana što mora žena biti u početku i odlučio sam ga iskoristiti kako ću uskoro iskoristit 2 mjeseca za prvo dijete. (S6, 9-14)*

*S druge strane, meni je drago sad što sam na ovom, za ovo druge dvoje djece, jer imam roditeljski od 900 dana. Zbog manjeg djeteta jedino što, više sam s njim, jer kad je bilo prvo dijete bio u pitanju, tada sam radio u [xxx], kao direktor marketinga, i ovoga..*

*jednostavno zbog opsega posla sam jako malo bio doma, tako da mi na neki način i nadoknađujem to što sam propustio tada. (S3, 24-29)*

Iako se, u recentnim znanstvenim radovima veći fokus stavlja na žene i sukob obiteljskih i radnih uloga žena, važnost osvjetljivanja problematike iz perspektive muškaraca jednako je važna. Muškarčeva želja za sudjelovanjem te razbijanje mitova patrijarhalnosti suočava muškarce sa velikim zahtjevima roditeljstva. Pritisci obiteljskih i radnih uloga postaju višestruko nespojivi te ispunjavanje zahtjeva jedne uloge otežava odgovaranje na zahtjeve druge (Greenhaus, Beutell, 1985, prema Dobrotić, Laklija, 2009). Kao što je navedeno, sugovornici su kao razlog naveli i želju za provođenjem izgubljenog vremena sa starijom djecom jer, uslijed velikih obveza na poslu, tada nisu uspjeli odgovoriti na obiteljske zahtjeve.

Od ukupno 6 sugovornika, u periodu korištenja roditeljskog dopusta 2 sugovornika (S1, S4) su provodila vrijeme sami sa djetetom do dolaska supruge s posla, dok je 1 sugovornik (S2) dijelio brigu sa suprugom, s obzirom da je ona imala status njegovateljice za starije dijete. Ostali sugovornici (S3, S5, S6) su u dogovoru sa suprugom radili privatni posao kad bi ona bila kod kuće. Kao zaključak, može se pretpostaviti da sama odluka za preuzimanjem roditeljskog dopusta ne mora isključivo biti, ali može biti element fenomena promijenjenog očinstva. U ovom istraživanju uočavaju se različite životne priče, a samim time i različiti razlozi čime dolazimo do pretpostavke da je očinstvo potrebno promatrati uz širi obiteljski kontekst.

### *6.1.2. Svakodnevnica na roditeljskom dopustu*

Promijenjeno očinstvo u sebi objedinjuje niz praksi, navika i dužnosti očeva prema obiteljskoj zajednici, a posebno prema djeci. Ravnopravnost u odnosima u obitelji, orijentiranost na rast i razvoj djeteta, ali i egalitarni stavovi i mišljenja te pozitivna emocionalna dimenzija očinstva mijenja sliku roditeljstva. Istraživačima se razgovorom sa sugovornicima o svakodnevici na roditeljskom dopustu pruža mogućnost prepoznavanja elemenata promijenjenog očinstva. Sugovornici su za zadatak dobili opisati jedan dan na roditeljskom dopustu i navesti što se sve promijenilo u njihovom životu. U odgovorima se primjećuje orijentiranost na dijete, na djetetove fizičke i psihičke potrebe.

*Konkretno u mom primjer se promijenilo jako puno toga jer inače bio sam, kako bi rekao ..... momak sportaš, jako puno vremena sam posvećivao sam sebi. Sada vidim da kako je vrijeme odmicalo, kako se on rodio, jednostavno na toj ljestvici prioriteta ja sam se spuštao sve niže i niže i sebe sam stavljao na najniže mjesto. Sad vidim da sebe stavljam na zadnje mjesto i gledam da sve u zajednici, u obitelji funkcionira, da svatko ima svoj dio koji zahtjeva i gdje moraju biti ispoštovane sve potrebe i zadaci. (S1, 115-120)*

*Sve.. što nije? (smijeh) Ovoga, manjak sna, manjak slobodnog vremena za sebe, manjak mira u kući, okej sve ono plus što dijete donosi dobre stvari. Traži veću organizaciju, veću sinkronizaciju između nas dvoje. Ako ne funkcionirate, lakše ljudi pucaju. Posebno kad je još plus drugo.. a ovoga.. to sve zajedno su slatke brige. (S5, 32-35)*

*Promijenilo se sve apsolutno. Onda prođe sedam godina, i onda ide drugi šok, sad smo doveli dvoje djece koji su, prvo druge rase, i meni se stanovništvo s 3 povećalo na 5, automatski rast stanovništva preko 60%, što je veliki skok ono... nataliteta (smijeh). Ee.. onda tu su povećanje resursa, ja sam ekonomist po struci pa ono ti mogu reć da rastu troškovi, bez daljnijega.. raste angažman, smanjuje se slobodno vrijeme.... Mijenja se količina oprane robe, mislim za početak učestalost peglanja, hmmm.... Higijenski standardi padaju. (smijeh) ne da ti se prat kuću toliko, a moraš. Onda ovi mali prljaju, jebiga.. tako da, sama znaš što je.. (S3, 87-91, 97-99)*

*Nije, znaš šta, fizički je dosta lakše, reć ćemo sad, i ona je tu, u kući smo i jedno i drugo, jer ona koristi ovaj porodiljni, ne, status njegovatelja pošto je mala u invalidskim kolicima. A bilo je dana kad sam mora njih, svo troje i nju jer je imala zdravstvenih problema. Sad je ovo baš uživanje, uživanje.. (S2, 37-40)*

Uslijed postajanja roditeljem, sugovornici su stavili svoje interese i slobodno vrijeme stavili u pozadinu te se u potpunosti posvetili djetetu. Roditeljstvo, a posebno tranzicija prema roditeljstvu predstavlja složenu dinamiku promjene identiteta roditelja koje se može teorijski objasniti kroz nekoliko faza. Prva faza je odluka na roditeljstvo koja uključuje različite aspekte života mlade osobe (obrazovanje, rad, karijera, stambeno pitanje), sigurnost i stabilnost emocionalne veze te egzistencijalnu sigurnost (materijalni resursi, očekivana podrška od

okoline i sl). Druga faza uključuje trudnoću i porođaj, sam proces od 9 mjeseci, usmjerenost na medicinsku anamnezu te način poroda. Treća faza odnosi se na period nakon rođenja, a odlikuje je prilagodba svakodnevnih praksi, redefiniranje odnosa sa partnerom ali i širom obitelji. Četvrta faza, koja se odnosi na period ranog roditeljstva, usklađuje radno-obiteljsku sferu. Veliki utjecaj na ovu fazu imaju i normativna očekivanja od majčinske uloge, rodna podjela rada te aktivnost brige o djetetu (Tomanović, Stanojević i sur., 2016). Sugovornici bi se mogli trenutno smjestiti u četvrtu fazu u kojoj se reorganiziraju dosadašnje navike i obveze supružnika. Obitelji sugovornika su, kako bi izbalansirali radno-obiteljski konflikt koji se pojavio dolaskom malog djeteta u obitelj, odlučili da očevi djece svoj posao zamijene roditeljskim dopustom te se tako omogući supruzi povratak na posao. Temeljem ravnopravne komunikacije i pregovaranja, sugovornici su s partnericama zajednički odlučili na potez preuzimanja roditeljskog dopusta čime način komunikacije odnosno pregovaranje smješta odnos partnera među elemente promijenjenog očinstva.

Uspoređujući svoj dan na roditeljskom dopustu i dan kada nisu na roditeljskom dopustu, sugovornici kao bitnu razliku uglavnom navode posao. Većinu dana proveli bi na poslu čime bi se vrijeme provedeno s djetetom smanjilo. Sugovornik S5 je imao problema s djetetom, jer nikako nije mogao ostvariti emocionalni odnos kakav je želio. Radio je uglavnom cijeli dan, prvo smjenu do 14 sati, a nakon toga privatni posao od 16 do 21 sat. Navodi kako je posjećivao i psihologa zbog emotivnog disbalansa njegovog djeteta. Smatra da je na roditeljskom dopustu s drugim djetetom uspio ostvariti kontakt i sa starijim sinom. Nadalje, sugovornici S1 i S3 radili su posao koji je uključivao kombiniranje dnevnih i noćnih smjena te dežurstva od 24 sata. Svi sugovornici, osim S1 i S4, smatraju da je lakše biti na roditeljskom dopustu nego raditi. Uspoređujući sugovornike koji smatraju da je lakše biti na roditeljskom dopustu s onima koji smatraju da je lakše raditi može uočiti nekoliko segmenata. Sugovornici koji su naveli da je lakše biti na roditeljskom dopustu nisu promijenili mjesto prebivališta, a supruge im sudjeluju ili preuzimaju dio brige dolaskom sa posla te se oni posvećuju svojem privatnom poslu. S druge strane, S1 i S4 koriste roditeljski dopust u pravom smislu riječi. Sugovornik S1 i sugovornik S4 preselili su se u drugi grad i uglavnom bili bez dodatne pomoći od strane šire obitelji. Sugovornik S4 smatra svoj posao lakšim od roditeljskog dopusta dok sugovornik S1 smatra da je s vremenom napornije biti na roditeljskom dopustu.

*Bilo je lakše raditi. Ja radim jako težak posao, [xxx] radim u [xxx] po cijele dane, to je ogromna koncentracija, rad na nogama od trenutka kad dođem na posao do trenutka kad*

*odem. Nekad se zaglavim na poslu do kasno navečer, ali svejedno ajmo reć da mi je bilo lakše, ne mogu reći manje odgovorno ,drugačija je to vrsta odgovornosti, ali manje psihički naporno, eto tako reć, je bilo radit nego je sad sa djecom. Kad smo dobili prvu kćer, kad sam radio, ajmo reć da ja nisam imao, ne ajmo reć nego stvarno je tako bilo, nisam imao toliko saznanja koliko je to psihički naporno, koliko je to teško. Tako dan, zapravo tek kad sam krenuo na porodiljni sa tim drugim djetetom mogu reć da mogu razumjeti ženu i njezine frustracije u to vrijeme.. (S4, 75-85)*

*U [xxx] sam baš pravi primjer oca na roditeljskom dopustu jer nemam pomoći. Ako je supruga na poslu ja sam sa njim i točka. Nema nikakve pomoći i u tom smislu evo kažem zna biti naporno i hrpu puta ono sam rekao da bi se volio vratiti na posao. ali kažem posao kao posao ne fizički da meni sad fali i da sam zidar pa da mi fali zidanje i fizička aktivnost nego jednostavno posao podrazumijeva kretanje među ljudima, prijateljima, osjećaji pripadnosti. Moj posao je specifičan jer je timski, radim u timu i jednostavno kad si dio jednog tima koji spašava nekom život to puno znači. Kad navikneš na to to je to..(S1, 308-315)*

Svakodnevnica sugovornika uključuje svakodnevne obaveze roditelja te organizacijsku podjelu rada unutar obitelji. Sugovornici navode kako ne postoji striktna podjela rada unutar obitelji već zajednički pristupaju obavljanju kućanskih poslova.

*Ma nikakvi dogovor. Nema dogovora, ovisi, ako šta, ako mi se ne da napraviti, ona, ako se njoj ne da, ja. Ništa nije problem, razgrnit robu, jedino ne peglan (smijeh), sve drugo.. (S5, 56-57)*

*Pa ja nisam jedan od muškaraca koji će reći da sam usisao ženi stan, skuhao ženi ručak, oprao... jer ja mislim da je to jednostavno ako sam usisao onda sam usisao nama, ako sam skuhao ručak, onda sam skuhao nama a ne ženi i djetetu. Mi imamo svoje zadatke koji su općeniti, ja najviše kuham jer volim kuhati i znam, o ona ne voli kuhati, ali ona je za dio spremanje, ona više voli spremati, ja ne volim. (S1, 187-191)*



*Pa onako u hodu.. Kako što trebalo napraviti, tako smo radili. Kako je netko nešto trebao prenijet, imamo perilicu za suđe, taj dio je eliminiran (smijeh). Imamo roombu, tako da i to. Super je. Smanjuje stres kućanskih poslova. Pranje odjeće, to sve hendla ona, doma je, znači, suđe u perilici, roomba rješava taj drugi dio problema, ja perem prozore eto. Imamo velike prozore, znači uglavnom ja perem prozore. Ove druge stvari više ona. (S5, 59-63)*

*U principu, da, otkad smo se upoznali postoje određene stvari koje ona voli radit, i koje ja volim radit. Recimo ja obožavam kuhat, a mrzim pospremat nakon ručka. Tako da ja kuham, a ona obožava prat suđe. Tako smo se od početka dogovorili. Što se tiče drugih kućanskih poslova, ja uvijek gledam da pomognem ženi sa svim kućanskim poslovima, mislim da pomognem ženi, glupo je reći da pomognem ženi jer jednako je to i moj zadatak ko što je njezin, ne da si pomažemo, nego gledam da odradim što više mogu. S time da se ja vodim tim što je fizički napornije da ja obavim a ne ona. Od prvog dana ja perem prozore u kući, od prvog dana ona pegla, osim kuta, to svi peglamo. U trudnoći nisam dao da se bavi bilo kakvim kemikalijama, čišćenje, to sam ja odradivao. (S4, 90-98)*

Kućanski poslovi se, prema riječima sugovornika, u obitelji obavljaju egalitarno odnosno ne postoji dogovor oko obveza. Odgovori na pitanja o kućanskim obvezama uglavnom su naglašavali ravnopravnost i jednaku uključenost u obveze što za sobom otvara niz pitanja. Istraživanja koja se bave raspodjelom kućanskih obaveza pokazuju da samopercepcija raspodjele kućanskih obveza nije realan pokazatelj opterećenosti partnera (Bartolac, Kamenov, 2013). Pitanje koje se nameće je percipiraju li sugovornici u ovom istraživanju odnos prema kućanskim poslovima jednako kao i njihove supruge. Utjecaj tradicionalnog obrasca na raspodjelu kućanskih poslova prisutan je danas i kod obitelji koji njeguju ravnopravni udio u obvezama u kućanstvu. Iako je istraživanje od istraživanja koje je provela Hochschild (1989., prema Lennon i Rosenfield, 1994., prema Bartolan, Kamenov, 2013) prošlo 30 godina, zanimljivo je vidjeti rezultate do kojih je istraživačica došla. Velik ženin angažman u kućanstvu i želja za većom participacijom u kućanskim poslovima opravdava nižu plaću i radni status žene, ali i osigurava se od opasnosti od razvoda. Žena, primjećujući sve veći broj razvoda, preuzima na sebe veći dio kućanskih poslova, a sve u svrhu zadovoljstva supruga. S obzirom da je razvod i socijalno i financijski bio ugrožavajući za žene, više su se angažirale u kućanstvu

i time osigurale svoj ostanak (Bartolac, Kamenov, 2013). Ovakva pretpostavka danas možda nije do kraja aktualna, ali je zanimljivo primjetiti da su rezultati od prije 3 desetljeća ipak i dalje prisutni. Utjecaj tradicionalnog obrasca u domeni kućanskih obaveza je još uvijek intezivan. U Hrvatskoj nije bilo empirijskih istraživanja na tom području između 70-ih i 90-ih godina 20. stoljeća. Da bi pristupili kvalitetno analizi ovakvih odgovora, potrebno je saznati percepciju sugovornika o pravednosti podjele kućanskih poslova. Pravednost u raspodjeli kućanski poslova bi se mogla objasniti teorijom socijalne razmjene „u kojima su dobiti i gubici koje osoba doživljava te njezini doprinosi zajedničkoj vezi otprilike jednaki dobitima, gubicima i doprinosima druge osobe. Neravnoteža u tim odnosima doživljava se kao nepravedna nejednakost“ (Bartolac, Kamenov i sur., 2011: 177). Autori (2011) ovim citatom uspoređuju odnos među partnerima na način da se svaki dobitak ili gubitak jednog partnera reflektira na onog drugog i time se stvara osjećaj (ne)pravednosti u raspodjeli obaveza. Osim navedenog, autori su se bavili percepcijom pravednosti podjele kućanskih obaveza te došli do rezultata koji ukazuju na to da su muškarci zadovoljniji pravednošću oko podjele poslova od žena (Bartolac, Kamenov, 2013).

Ovakvi rezultati opravdavaju idealizirane odgovore sugovornika o jednakoj raspodjeli oko kućanskih poslova jer zadovoljstvo muškarca i zadovoljstvo žene različito je. Za dobivanje realnije slike stanja kućanskih podjela među partnera, bilo bi dobro uključiti i sugovornikove supruge u istraživanje. Iako sugovornici navode da su jednako uključeni u obavljanje kućanskih obaveza, kroz intervju sugovornici (S3, S5, S4, S1, S6) u više navrata navode da je supruga ta koja se više bavi organizacijom čišćenja, ali i samim čišćenjem i pospremanjem. Štoviše, sugovornici smatraju da njihove supruge vole čistiti. Ovakvi odgovori idu u prilog navedenom istraživanju Bartolac, Kamenov (2013) o pravednosti raspodjele kućanskih obaveza gdje, u ovom slučaju, sugovornici smatraju da supruge vole pospremati.

*Inicijativu za čišćenjem sigurno dolazi od moje supruge. Ja sam više ajmo reć operativa u svim poslovima, ne samo u čišćenju, ona je više i operativa i neću reć nalogodavac, ružno je to, ali ona postavlja stvari.... Ja najviše kuham jer volim kuhati i znam, ona ne voli kuhati, ali ona je za dio spremanje, ona više voli spremati, ja ne volim. (S3, 171-173)*

*Kad su bile neke kašice, uglavnom bi imali kupovne kašice, ona bi skuhalo nekakvu juhu pa kad bi došla bi dala kuhani obraka. A druge stvari sam davao je, zavisi, čokolino,*

*puding. Ili ako bi bila juha skuhana, tako nešto. Ali uglavnom, ona je više vodila brigu o kuhanju. (S5, 74-76)*

*Recimo ja obožavam kuhat, a mrzim pospremat nakon ručka. Tako da ja kuham, a ona obožava prat suđe. Tako smo se od početka dogovorili. Što se tiče drugih kućanskih poslova, ja uvijek gledam da pomognem ženi, glupo je reći da pomognem ženi jer jednako je to i moj zadatak ko što je njezin, ne da si pomažemo, nego gledam da odradim što više mogu... . (S4, 91-95)*

*ja najviše kuham jer volim kuhati i znam, o ona ne voli kuhati, ali ona je za dio spremanje, ona više voli spremati, ja ne volim. (S1, 190-191)*

*Ali ta kontrola od strane žene, kad nema više robe, kupovanja, to je spalo na nju. Sad neću reć jer je to logično, to ne mora biti, poprilično smo identični, ali je, tako nam je pala organizacija posla. (S6, 70-72)*

U odgovorima sugovornika primjećuje se stereotipno zaštićivanje žena kao „slabijeg spola“. Smatraju da obavljanje težih kućanskih poslova odnosno „prljavijih“ kućanskih poslova nije za ženu.

*S time da se ja vodim tim što je fizički napornije da ja obavim a ne ona. Od prvog dana ja perem prozore u kući, od prvog dana ona pegla, osim kuta, to svi peglamo... mom tati nikad nije palo na pamet neoprati prozor i prepustiti to mojoj mami, da radi takav fizički poso. (S4, 95-97, 271-272)*

*A ne znam, pod, wc školjku, to ja odrađujem. Ja imam nekakv sistem da nije za ženu da se petlja tamo, nije sad to radi toga nego kaj ja znam, to tak treba bit.... . (S3, 175-176)*

Tjelesna snaga muškarca nije samo biološka karakteristika, nego i kulturno ohrabrivan obrazac koji je rezultat prihvatanja vrijednosnog sustava koji je društveno, a ne biološko konstruiran (Galić, 2002). Iako obavljanje kućanskih poslova poput pranja prozora i čišćenje

wc-a ne zahtijeva veliku tjelesnu snagu, sugovornici smatraju da žene nisu za „takve“ vrste poslova. Socijalizacijskim procesom, djeca imitacijom, identifikacijom i internalizacijom ponašanja preuzimaju obrasce ponašanja koje su „sklonije“ određenom spolu. Muškarci, prema tome, internaliziraju agresivnost kao odliku muškog spola, a s druge strane, smatraju da ženskom spolu pripadaju karakteristike pasivnosti i čednosti (Galić, 2002). Prebacujući to u sferu kućanstva, muškarci preuzimaju „prljavije“ zadatke u kućanstvu jer žena je, prema tim postavkama, osjetljivija i čedna za takvu vrstu posla. Tako sugovornici preuzimanjem „težih“ poslova pranja prozora smatraju da žene ne bi trebalo izlagati poslovima u kojima se traži fizička snaga. S druge strane, kontradiktornost se nalazi u tome što supruge, u ovom istraživanju, nisu oslobođene od kućanskih poslova dolaskom kući nakon posla.

Nadovezujući se na prethodno rečeno, roditeljske uloge sugovornika uglavnom odgovaraju već navedenom „muškom“ obrascu ponašanja. Na pitanje kako izgleda dan i čime se bave s djecom, sugovornici naglašavaju fizičku aktivnost pa tako svakodnevica uključuje odlaske u park, fizičke aktivnosti poput nogometa, igranja loptom i boravak na otvorenom. Naglašavanje „muškosti“ i važnosti očinske figure primjećuje se u svim intervjuima.

*...ovaj a opet dolazi do nekog razdoblja kad se dijete počne razvijati fizički ili sport ili intelektualno ovako onako je otac uskače sa nekim svojim stvarima što bi se reklo u prirodi nekakvoj otac uči dijete loviti da bi se prehranio, tako nešto, majka ga čuva, hrani ga da bi ga podigla. (S1, 417-419)*

*Moj zadatak je nekakav da sam ja s njima u nekakvim fizičkim aktivnostima vani, park, nekakvo penjanje na penjalice, mala na ljuljačku, ti se rolaj, makar je i žena tu non stop. U klasičnom dijelu godine, a preko ljeta ja sam većinom, ja sam plivanje trenirao, voda je moj element, a supruga tamo ima većinom prijateljice pa smo tamo kod bazena. Tu sam ja s malom većinom u vodi, pa ajd evo ti rukavice, plivaj, više sam sportski tip, skočiti, plivati, u tom smislu. Znači sve što je s nekom fizičkom aktivnošću, a što ima nekakvu, mogli bi zvati likovni odgoj, crafts i to, to mama reže. (S3, 204-210)*

*Oboje usmjeravamo djecu kroz život, samo ajmo reć da mama to radi nekako sa te emocionalne strane, radi na tom aspektu da se dijete razvije emocionalno, a ja sam više funkcionalan tip, koji gleda da se dijete razvije funkcionalno, da je samostalno za život, da se zna nositi sa stvarima oko sebe, u ovoj dobi ali i kasnije. (S4, 226-230)*

*Konkretno u mojoj situaciji uloga oca je, recimo, da bude, majka ima više, više stereotipno zaštitnički nastrojena. Uloga oca je da taj dio, da da balans, da ne bude prezaštićena, a opet da budu samostalni. Tako ja radim u svojoj poziciji. Da ako idemo u nekim muškim smjerovima, ne znam, nogomet, zajedno cijepamo drva, znači stvari koje radimo kod kuće ili u kući da radimo što više zajedno, i da zajedno vidi moju stranu. (S5, 186-191)*

Ne postoji jedan obrazac očinstva kojega se očevi, ukoliko žele biti uspješni, moraju pridržavati. Muškarci, preuzimanjem aktivne uloge oca, suočavaju se s zahtjevnim, višestrukim ulogama te će se njihov doživljaj očinstva i zadovoljstvo bitno razlikovati ovisno o okolnostima bračne uključenosti odnosno potpore (Marsiglio, et al., 2000, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Istraživanje provedeno na temu očinstva (Rohner, 1998, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003) naglašava važnost očeve ljubavi te navodi kako „zaigrani“ pristup očeva i manja usmjerenost i briga za detalje može imati utjecaj na pozitivne školske rezultate, ali i kreativnost (Brayfield, 1995., prema Čudina-Obradović, 2003). Nadalje, istraživanje također pokazuje da je za socioemocionalni razvoj važna igra oca s djetetom, ohrabivanje i razgovor čime se poboljšava intelektualni razvoj, lokus kontrole i socijalna kompetencija djeteta (Rohner, 1998., prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Uključenost očeva bitna je za zdrav fizički i psihički razvoj djeteta, a stil, vrsta i način odgoja nije strogo određena sve dok ispunjava djetetove potrebe. Promijenjeni očevi aktivno se bave djecom, orijentirani su na dijete i djetetove potrebe. Sugovornici svoje vrijeme posvećuju djeci, orijentiraju se na aktivnosti u kojima su i sami uspješni te, uz majku, upotpunjuju dječju svakodnevnicu.

## *6.2. Samorefleksija emocionalno-intelektualne sfere očinstva*

Roditeljske prakse očeva na roditeljskom dopustu predstavljaju nužan, ali tek jedan sloj koji služi kao polazna točka za proučavanje fenomena promijenjenog očinstva. Potpunu sliku sugovornikovih ponašanja moguće je dobiti razgovorom o tim istim ponašanjima, samorefleksijom sugovornika o svakodnevnim praksama i temama vezanim uz te prakse. S obzirom da elementi promijenjenog očinstva, osim vidljive svakodnevice, obuhvaćaju i stavove o praksama, ali i o svim bitnim temama vezanim uz roditeljstvo, u nastavku se nalazi

analiza odgovora vezana uz emocionalno-intelektualnu sferu očinstva koja uključuje: rodne uloge, očinstvo i partnerske odnose.

### 6.2.1. Rodne uloge

Rodne uloge u partnerskim odnosima, a kasnije u obitelji prokreacije vrše velik utjecaj na roditeljstvo, a posebno očinstvo. Uloge, suvremeno gledajući, nisu više unaprijed konstruirane, već partneri kreiraju svoje uloge temeljem vlastitih vrijednosnih stavova i međusobnog dogovora. Ranije je uloga žene i muškarca temeljena na vjerovanjima u intrinzične razlike među partnerima i na inferiornosti žene pred muškarcem. Time se olakšala eksploataciju žena (Hossfeld, 2009; Moghadam, 2005, prema Galić, 2011) i u financijskoj domeni, čime je pretpostavka patrijarhata bila financijska ovisnost o suprugu. Sugovornici u istraživanju pripadaju očevima koji, prema njihovoj osobnoj percepciji, imaju rodno egalitaran odnos sa svojom partnericom, odbijaju patrijarhat te ne prihvaćaju isključivu instrumentalnu ulogu muškarca. Rodne uloge najviše se prepoznaju u stavovima o kućanskim poslovima te aktivnostima vezanima uz dijete.

*Pa ja osobno nemam problema s tim da supruga zarađuje više od mene jednog dana u životu. Nemam problema s tim da ja u jednom trenutku radim od kuće i budem s djecom ili da ne radim i budem s djecom, a ona da radi. Jednostavno mi je bitna financijska sigurnost, a ko doprinosi, to nije bitno. (S4, 204-207)*

*Imamo takvu zajednicu gdje funkciniramo na način da imamo zajednički budžet, nema veze što supruga možda više zarađuje od mene, to mi nije problem, dok nekim muškarcima smeta, i ona je više obrazovana od mene u smislu nekakvog fakultetskog obrazovanja i škole, ali ja smatram da imam nekako više životnog iskustva što i ona priznaje, jedno drugog nadopunjujemo se u toj priči, mislim da imamo jako dobru zajednicu, jako dobro funkciniramo u tom smislu, tak da... (S1, 195-200)*

*Šta evo ja sad imam 2 300, ona ima 4000, ovo skupa sa tim, ima skoro 5000. Sad zašto bi ja sad bija manje vrijedan, ili ona, ili obrnuto, da ja donesem 10 a ona 5. Ako je to dovoljno, onda je u redu, a ako nije dovoljno, onda tražimo krivca (smijeh). To je bilo*

*ima 50 godina da su žene domaćice a muški radili. Kad je to bilo? A do prije 100 godina nije ni bilo novaca. (S2, 234-238)*

Elementi promijenjenog očinstva odnosno ravnopravnog roditeljskog partnerstva uključuju odbijanje socijalnih pritisaka, uvriježenih stereotipa i rodno podijeljenih radnih uloga unutar kuće i izvan nje. Svakodnevni dogovor, zajedničko i fleksibilno odlučivanje oko dužnosti rezultira svrsishodnom, ekonomičnom i pravičnom raspodjelom dužnosti (Čudina-Obradović, Obradović, 2003). Ipak, iako patrijarhat sugovornici smatraju neispravnim, ekspresivnost smatraju prirodnom i instiktivnom karakteristikom majke, a kao svoj zadatak smatraju zaštitu.

*...kažem sa neke prirodne strane mislim da je majka ta koja je potrebija djetetu u nekim periodima života, mislim na dječju dob do neke treće ili četvrte godine gdje mislim da je to sasvim normalno i prirodno i najnormalnije da dijete bude uz majku .. (S1, 413-416)*

*... majka ima više, više stereotipno zaštitnički nastrojena. Uloga oca je da taj dio, da da balans, da ne bude prezaštićena a opet da budu samostalni. (S5, 186-188)*

*.. Mislim da otac nikad ne može dati neku nježnost koju može dati majka. Tu ljubav, ipak ste vi bili fizički povezani s tim djetetom i niti jedan otac to ne može biti. Isto tako, mislim da otac može dati dodatan osjećaj sigurnosti što opet kažem nije to da je to neka tradicionalna mi smo fizički jači, ne zato što ja želim biti jer je to tako meni reko da sam fizički jači, nego smo mi stvarno fizički jači. (S6, 199-203)*

Tradicionalni obrazac rodni uloga koji podrazumijeva jasnu podjelu muških i ženskih uloga razlikuje instrumentalnog muškarca i ekspresivnu ženu. Muškarci su, u obiteljima u kojima dominira tradicionalno-patrijarhalni obrazac ponašanja, uglavnom zaposleni dok su žene posvećenije privatnoj sferi domaćinstva i majčinstva (Tomanović, Stanojević i dr., 2016). Sa sigurnošću se može utvrditi da obitelji sugovornika ne pripadaju tradicionalnom tipu obitelji jer oba partnera imaju zaposlenje te ekonomski doprinose obiteljskoj zajednici. Također, stavovi i prakse vezane uz rodnu jednakost primjećuju se, iako ne u svim segmentima. Sugovornici, premda se vode načelom rodne jednakosti, naglašavaju da je majka ta koja

emocionalno brine za obitelj. Karakteriziranje žene kao „brižne“ majke da naslutiti rodno stereotipiziranje majki. Prema riječima sugovornika, majčinstvo odlikuje nježnost, briga i emocije. Istraživanja pokazuju da se u svim zemljama, dolaskom djeteta u obitelj, povećava rodna asimetrija u kućnom radu i njezi i to bez obzira koliko se par prije vodio načelom rodne jednakosti (Tomanović, Stanojević sur., 2016). Tako se u u ovom istraživanju primjećuje stav da je majka ta koja više osjeća i bolje odrađuje posao oko djeteta.

Stav o većoj kompetentosti majke rezultat je i podjele rodni uloga unutar obitelji orijentacije. Procesom socijalizacije osobe uče kulturu društva u kojem žive, odgovaraju na odobravanja i neodobravanja roditelja te oponašaju. Na taj način uče jezik i temeljne obrasce ponašanja svoga društva (Haralambos, Holborn, 2002). Osvrćući se na prošlost sugovornika, može se primjetiti kako su se rodne uloge u velikoj mjeri preslikale iz obitelji orijentacije u obitelj prokreacije. Vrlo je zanimljivo uočiti kako su u obiteljima orijentacije sugovornika prisutne rodne uloge, ali ne u čistom, ideal-tipskom obliku. Iako svoju majku smatraju osobom koja je više bila usmjerena na kućanstvo, oca percipiraju djelomično aktivnim sudionikom kućanskih poslova.

*...nije bilo klasičan primjer da je majka bila je domaćica u kuhinji da nije mogla izlaziti iz kuhinje a da je tata radi o dva tri posla to ne. Ali da su uloge bile podijeljene recimo mom ocu mislim da on nas trojica i nikad nikome nije promijenio pelenu u životu. (S1, 192-193)*

*Moj tata je, on bi radio ono kad bi ga se upreglo, i ono peri wc, peći roštilj, operi pod i nešto. 70% kuće a i više bilo na mami. Tu ja, za razliku od svog tate, imam puno veći angažman. Ovaj, neku večer, mislim mene bi stari znao zakasnit po mene na trening, po pol sata. Mislim druga su vremena bila i jednostavno, ne znam...(S3, 511-514)*

*Pa jesu, ali ne u tolikoj mjeri kao što ja primjećujem da je u nekim drugim obiteljima. Ajmo reć da su se kod mene u obitelji, kad sam ja bio dijete, dosta su roditelji radili zajednički određene stvari. Naravno bilo je tu više muško ženskih uloga nego danas..(S4, 268-270)*

*Moja obitelj je dosta bila, onako, liberalna. U obitelji su se uvijek dijelili poslovi, otac je i čistio i kuhao i mene razvozio.... znači jednostavno bile su dosta podijeljene uloge,*



*na neki način čak možda i više, čak oni su bili, pod navodnike ravnopravniji nego mi sada. Ono ... moj otac je više kuho od mene. (S6, 255-259)*

Stavovi o rodnim ulogama rezultat su osobnih uvjerenja konstruiranih pod utjecajem okoline, a najviše obitelji. Sugovornici su odrasli u obiteljima u kojima striktno rodne podjele rada nije bilo, gdje je otac ponekad ulazio u „žensku“ domenu u kućanstvu. Osobni stavovi i ponašanja pojedinaca rezultat su, u velikoj mjeri, odrastanja odnosno socijalizacije unutar obitelji (Brajdić-Vuković, Birkelund i sur., 2007). S obzirom da rodne uloge nisu biološki konstrukti, već su društveno konstruirana ponašanja utemeljene na spolu (Bartley, Blanton i sur., 2005), može se uočiti da trenutni stavovi o rodnim ulogama i ponašanja vezana uz uloge jednim dijelom mogu biti i rezultat primarne socijalizacije sugovornika.

Element promijenjenog očinstva uključuje odbijanje rodno stereotipnih uloga, samim time podrazumijeva da očevi odgajaju djecu uvažavajući djetetove potrebe i težnje, odbijajući stereotipne obrasce odgoja djevojčica i dječaka. Sugovornici navode kako ne bi promijenili psihološki pristup djetetu ako bi umjesto kćeri imali sina (i obratno), ali igračke i aktivnosti bi vjerojatno prilagodili spolu djeteta.

*Ne znam da li bi puno mijenjao u nekakvom svom psihološkom pristupu njima, možda bi bio malo stroži, a možda bi bio aktivniji čisto zbog tema i svega, i zajedničkog vremena jer sigurno su interesi po spolu drugačiji. (S3, 337-339)*

*Ne znam... ništa.. djeca su, kupio bi možda lutkicu umjesto auta za rođendan, karikiram.. mislim da su u ovom trenutku premali, možda boja robice, ali to nije odgoj, to je čista tehnika. (S6, 142-143)*

*Imam dojam da u ovom trenutku možda i ne, ali kasnije sigurno da. Kasnije bi odgoj sigurno bio nešto stroži, ja bi kao otac možda više razumio tu djecu, odnosno sinove ali s druge strane mislim da bi svakako bilo teže.. Pa čisto zato što se radi u muškom djetetu. Mislim da je njima, ajmo reć malo teže nać pravi put odnosno možda imaju malo više mogućnosti zastraniti u životu pa.. s obzirom da se bojim da se tako nešto ne dogodi, mislim, ne mogu reći sa sigurnošću, mislim da bi bio stroži. (S4, 172-178)*

Rodni utjecaj primjećuje se i na temi igračkaka. One su važan dio djetinjstva, stimuliraju aktivnosti igranja, socijalni i kognitivni razvoj djeteta. Dječaci i djevojčice posjeduju uglavnom različite igračke, a izbor igrački uglavnom je skladu sa spolom djeteta (Blakemore, Centers, 2005). Sugovornici su svjesni da društvo u kojem žive dijele igračke na „muške“ i „ženske“ te ih jednako percipiraju, ali se ne slažu s tim u potpunosti. Njihova djeca posjeduju igračke neovisno o spolu te igranje s igračkama za „suprotni“ spol ne smatraju problematičnim, već dijelom razvojne faze. S druge strane, smatraju da takva igra mora biti u granicama pa tako S1 navodi da njegov sin posjeduje lutku te ne smatra problematičnim nošenje haljine sada, dok bi takvo ponašanje u pubertetu izazvalo negativnu reakciju.

*ne, on imamo lutku. to mu je supruga kupila. Nemamo sad šminke ne znam šta ima dosta plastelin ima za crtanje pribor puno crtamo. (S1, 366-367)*

*Zanimljivo pitanje (smijeh)... Muške i ženske? Odnosno kao ono barbik, autići? Stereotipno da, al' recimo da se [xxx] igra s barbikama, ja ne bi imao ništa protiv tog. Ali mislim da postoje onako generalizirajući muške i ženske igračke. (S5, 148-150)*

*Pa ajmo reć da su lutke svakako nekakva ženska igračka, s druge strane, mogli bi reći da su autići muška igračka, ali moja kćer ima hrpu autića i igra se doma s njima. Ne vidim to kao problem jer se ona igra s autićima, ne vidim na to kao da mi je žao da se ne igra s lutkama. (S4, 189-191)*

*Pa nekad su postojale. Ovoga.. mi smo bili opsjednuti ratom, pritom ja ne vidim da je itko iz moje generacije sad nešto nasilan.... Mislim da sve manje i manje, što se svijet digitalizira, dolazimo do ovih mobitela tableta i slično, mislim da tu jednostavno svijet se toliko, ide u tom smjeru da će se to izgubit. Makar, mislim da je prefencionalni interesi ostati isti, samo će se preselit ovdje. Ali nekakva scenografija i likova, popis likova, boja na kraju, dijelimo ih na rozu i plavu, ostat će ista. Na kraju krajeva smo mi različiti, interesi su nam različiti i biološki smo različiti. Tako da će i ta različitost bit. (S3, 360, 364-369)*

Sugovornici njeguju slobodu pri odabiru igračkaka te se često koriste rodno neutralnim aktivnostima poput igranja društvenih igara, slaganje slagalica, crtanja, bojanja i drugih

kreativnih aktivnosti. Očevi su tek jedan faktor koji utječe na odabir igračkaka te kao takav, ne mogu u potpunosti utjecati na odabir i vrstu igre njihove djece. Sugovornici imaju stav da spol ne bi trebao biti odlučujući element pri odabiru igračkaka i samim time, ne bi trebala postojati striktna podjela na muške i ženske. S druge strane, primarna socijalizacija sugovornika utjecala je na razilaženje stavova i praksi, jer se također temeljila na podjeli igračkaka na muške i ženske. Sugovornici su se igrali igračkama za dječake, rijetko su se kao djeca igrali s lutkama, a kad bi se to i dogodilo, bilo je zbog drugih poriva (uništavanje sestrih igračkaka, igranje s lutkama za poljubac od djevojčica i sl.).

Može se zaključiti kako su ovi očevi, pod utjecajem svoje socijalizacije, okoline, ali i trenutnih stavova, konstruirali ponašanje koje prepoznaje trend promjene k rodnoj neutralnosti u stavovima. Sažeto rečeno, stavovi o rodnim pitanjima očeva na roditeljskom dopustu nisu pravocrtni, već bi se mogli uočiti različiti tipovi koji njeguju rodnu ravnopravnost, ali s primjesom tradicionalnosti.

#### 6.2.2. Očinstvo i odgoj

Percepcija očinstva ključni je element fenomena promijenjenog očinstva. Uključuje stavove o očinstvu, preispituje odgojni stil te samorefleksiju uloge oca. Sugovornici, nakon što su odgovorili na teme vezane uz razloge uzimanja roditeljskog dopusta i opisali svoju svakodnevicu na roditeljskom dopustu, iznijeli su stavove o načinu odgoja, zadacima očeva te percepciji sebe kao očeva.

Najvažnije kod odgoja djece smatraju emocionalnu povezanost djeteta i roditelja. Očevi, u ovom istraživanju, usmjereni su na potrebe djeteta, pridaju veliku važnost zdravom psihičkom i fizičkom razvoju te služe kao pomoć za osamostaljivanje i stvaranje radnih navika djeteta. Sugovornici opisuju svoj odnos s djetetom (djecom) kroz komunikaciju, povjerenje, međusobno razumijevanje i ljubav. Strogost u određenim aspektima odgoja smatraju opravdanim te nužnim za razvitak djeteta.

*Hohoo.. hmm... da konačni proizvod bude dobar, valjda jer.. prvo da je, koliko god smo, kažem umorni i sve to, da pružimo ljubavi koliko im možemo pružiti. S druge strane, da ne popuštamo u nekakvim stvari za koje mislim da su krucijalne... Želimo biti što više vani s njima, što više čitati, igrati se, što više putovati s njima, da dobiju ono što mislim da dijete treba dobit, a ne da bude linija lakšeg otpora. To nam je najbitnije u ovom trenutku, a sad naravno to je pitanje preširoko... (S6,121-123, 126-129)*

*To povjerenje, to jednostavno neka sigurnost koja opet umanjuje neku dječju anksioznost, da oni sami znaju gdje su, da im je sve u principu poznato. Eto to je nekakav naglasak i mislim da tu, po meni... treba balans, između nekakve strogosti koja je ciljana i usmjerena, i nekakve potpore, suporta i ljubavi.. (S3,288-291)*

*Znači sa djetetom se treba baviti i puno puno puno roditelja to ne radi i mislim da su to najveće greške i mislim da je to najvažnije, da se sa djetetom treba baviti, da se treba spustiti na njegov nivo, da se treba sa njim igrati, treba prepoznati situaciju prilagoditi se. (S1, 278-281)*

*Najbitnije mi je kod odgoja djeteta da mogu samostalno rješavati probleme. Evo sad smo se takli baba, one ne kuže to da ako on puže i zapne negdje, da ne moraš skočiti odmah i maknut stolicu, nego pustiti da se koprca i da traži rješenje i mislim da je to ono što je najbitnije. Kod njih postaje veće samopouzdanje, samostalniji su, sve zajedno ide u tom nekakvom smjeru..(S5, 108- 111)*

Sugovornici opisuju svoj odgojni stil kao stroži, trude se biti dosljedni u odlukama, ali teško podnose dječji plač, tugu i nezadovoljstvo. Sugovornik S5 smatra dosljednost svojim odgojnim stilom, smatra da nije dobar način ukoliko se mijenjaju odluke prema djetetu. Postoje situacije u kojima je kao roditelj manje dosljedan, ali rijetko. Premda su usmjereni na dijete te komunikaciju smatraju najbitnijim aspektom odgoja, probleme s djetetom (djecom) sugovornici rješavaju na različite načine. Iako se većina sugovornika protivi fizičkom kažnjavanju, određeni dio sugovornika (S3, S5) smatra to ponekad opravdanom metodom kažnjavanja. Sugovornik S3 smatra da je fizičko kažnjavanje korisno jer djetetu zorno prikazuje što je bol (npr. u slučajevima kad dijete udari drugo dijete). S druge strane, S5 navodi kako fizičko kažnjavanje dolazi u obzir jedino onda kada dijete više nije sigurno (opasnost od električne energije, uništavanje namještaja i sl.).

*Svakako ne tučemo djecu, fizičko kažnjavanje ne dolazi u obzir.... Znači načelno pokušavamo razgovorom, a ako ne probamo s kaznom nekakvom. Ono.. okej ako nećeš sad pospremit igračke, neću ti čitati priču, neću ići s tobom spavat, ići ćeš sam spavat.. (S6, 86-87, 94-96)*

*Ne smiješ ih, ja sam isto protiv udaranja djece i fizičkog kažnjavanja, ali to je jednostavno, vidio sam u hrpi slučajeva gdje djeca nemaju jednostavno mjere ni granice. Roditelji u određenim situacijama, određene situacije mislim na kritične situacije, tantrumi, ispade bijesa, ne znaju kako bi odreagirali na njih. Tu se oni uspaniče i djeca to prepoznaju pa postane još gore i kaotično. To se vidi u parkovima, tako da ovaj, to je to ne kažem suradnja suradnja ništa drugo. (S1, 262-267)*

*...naravno da dobiješ tu i tamo jer jedino di većinom dobiju batine nekakve, ali to mala dobije, to je jedini način da joj se objasni kad ona lupi nekoga. Jer ona jednostavno ne može shvatit što to znači, pa ako ja tebe, onda ćeš vidit što to znači.aaaa boli, kužiš, nemoj to radit. Inače ako gurneš ruku pod vruću vodu, možeš se speć. Ja ti mogu pričat da je jako toplo, ako ti ne probaš, ta sinapsa se neće spojiti u glavi. (S3, 246-250)*

*Ja, ovoga... prije, kad sam bio nervozniji, znao bi udarit po guzici iz svoje frustracije jer više ne znaš što ćeš. Sada to napravim kao, znači, kad doguramo skroz do kraja, i dalje ne slušaju. Čisto kao okej tu je granica, nakon ovoga nisam za to da se djeca mlate, ali mislim da ima razlike, da postoji linija koja se ne smije preć. Ne znam, imaš djecu ili nemaš, ne moš ih nekad urazumit do kraja. Nekad ih moraš udarit po guzici da oni, više to onako kao šok terapije nego kao polu terapija. Inače mi bi [xxx] razbio televiziju, to sam siguran. On je lupao po njoj. Mako si ga 50 puta, 50 puta bi se vratio.. (S5, 255-261)*

Samoprocjena očinske kompetentnosti odnosi se na procjenu vlastite uspješnosti pri ispunjavanju unaprijed zadanih društvenih normi. Samoprocjena oca i njegovih kompetentnosti je ugrožena u prvoj godini života djeteta, u tranziciji u roditeljstvo zbog nove uloge koje otac preuzima i zahtjeva koji se s tom ulogom javljaju (Ljubetić, 2007, prema Reić Ercegovac, Penezić, 2012). Očevi, u ovom istraživanju, sebe percipiraju kao dobre očeve. Smatraju da su aktivni roditelji, uključeni u svaki aspekt odgoja i surađuju. Roditeljski dopust smatraju pozitivnim, jer im je, između ostalog, poslužio da se još više povežu s djecom te da budu prisutni u svakom aspektu.

[Dobar otac znači....] *Pa ajmo reć bit prisutan. Bio ja na porodiljnom ili ne, biti prisutan. Ne samo, mogu ja i ne biti doma dva tjedna ajmo reć, ali je bitno da sudjelujem u kopletnom odgoju, da se interesiram i da gledam na boljitak svog djeteta.* (S4, 194-196)

*Ja mislim da sam baš dobar otac, bez lažne skromnosti. Gledajući... kažem opet, kad pogledami na svog oca ili na očeve oko sebe i tako dalje mislim da sam jako jako dobar otac za sada i nadam se da će takav ostati, zato što imam jako dobre planove u budućnosti za njega i i planiram potrošiti puno vremena i energije u njega. Između ostalog, zbog toga održavam kondiciju, bavim se sportom gledam da budem u dobroj formi da bi ga mogao jednostavno popratiti jer sam svjestan da će on u svakom trenutku postajati sve brži i brži i jači i više će energije zahtijevati. Jednostavno ne vidim sebe kao oca sa cigarom u ruci, pasivnog, koji promatra da mu netko drugi odgaja dijete i uči ga nekim odgojnim metodama. jednostavno želim dijete poslati u svijet spremnog za sve izazove..* (S1, 392-400)

Očevi, u ovom istraživanju, su u potpunosti usmjereni na djetetov rast i razvoj, a to se posebno očituje u planovima za budućnost. Naime, djeca imaju dominantnu ulogu pri kreiranju planova čime sugovornice svoje potrebe zanemaruju te ih zamjenjuju potrebama djece.

### 6.2.3. *Partnerski odnosi*

Tranzicija u roditeljstvo zna biti stresan period u kojemu može doći do poteškoća kod odnosa bračnih partnera. Dolazak djeteta može dovesti do smanjenja zadovoljstva u bračnom odnosu te rezultirati nezadovoljstvom (Reić Ercegovac, Penezić, 2012). Ukoliko su partneri bračno zadovoljni svojim odnosom, bolje funkcioniraju u svojoj roditeljskoj ulozi. Prema navedenom, skladan partnerski odnos implicira slaganje oko pitanja roditeljstva, odgoja i odnosa roditelj-dijete (Ohan, 2000, prema Reić Ercegovac, 2011). Partnerski odnos se, u suvremenom dobu, ne temelji na podrazumijevanju. Sva ulaganja u odnos, obveze i dužnosti temelje se na pregovorima i komunikaciji među partnerima. *Adaptilno partnerstvo* smatra se partnerstvom u kojemu podjela posla u kućanstvu slijedi promjene participacije partnera na tržištu (Topolčić, 2001).

Partnerski odnosi su, u ovom istraživanju, temeljeni na pregovorima. Prema odgovorima sugovornika može se pretpostaviti da je svaka preuzeta obaveza sugovornika ili pak njegove supruge rezultat pregovora unutar obitelji. Pregovori se odnose na ravnopravnu međusobnu komunikaciju gdje se više obaveze u obitelji ne „podrazumijevaju“. Više se ne podrazumijeva da je majka ta koja skrbi o djeci, a otac onaj koji financijski doprinosi. Odnos među partnerima rezultat je njihovih međusobnih dogovora, a ne unaprijed konstruiranih obrazaca ponašanja. Svršishodnost, ekonomičnost i pravičnost raspodjele napora i vremenskih resursa (Čudina-Obradović, Obradović, 2003) smještaju sugovornike i njihove partnerice u ravnopravne roditeljske partnere.

S obzirom da ovaj rad istražuje prakse i stavove samo očeva, analiza je temeljena na njihovim odgovorima te su ti isti odgovori uzeti kao istiniti i valjani. Iako sugovornici navode ravnopravnost kao obilježje njihovog odnosa sa suprugom te se prikazuju kao očevi koji sudjeluju u kućanskim poslovima, kod stavova o ulogama smatraju da supruge više brinu o djeci, kućanstvu te su usmjereni na emocionalni rad čime stereotipiziraju sliku žene. Kako se stavovi i prakse sugovornika oko rodnih uloga ne podudaraju, adaptivnim se partnerstvom se ne može objasniti odnos u sugovornikovim partnerskim odnosima već ga zamjenjuje model odgođene adaptacije. Gershuny, Godwin i Jones (2004, prema Topolčić, 2001) smatraju da model odgođene adaptacije odnosi se na prilagodbu uloga koja se ne događa brzo, već je to dugotrajan proces pregovora koji može trajati godinama, pa i naraštajima (Topolčić, 2001). Kod sugovornika se uočava da je proces prilagodbe uloga započeo u njihovim obiteljima orijentacije, jer je otac djelomično sudjelovao u podjeli poslova. Trend polaganog odmicanja od tradicionalne podjele poslova se nastavio pa tako sugovornici smatraju svoj angažman u obitelji većim od angažmana njihovog oca. Prema navedenom, adaptivno partnerstvo je dugoročno ostvariv proces, no ostvarenju prethodi dugotrajan angažman partnera.

Kod dva sugovornika (S1 i S4) ravnopravno roditeljsko partnerstvo uočava se, između ostalog, u odluci preseljenja u drugi grad, zbog dobrobiti cijele obitelji, ali posebno djeteta. Naime, oba sugovornika napustila su svoje mjesto prebivališta i preselila se u drugi grad kako bi mogli biti zajedno dok supruga posvećuje karijeri. Rizici s kojima su se susreli preseljenjem u drugi grad uključuju pitanje njihove vlastite karijere, napuštanje svojih osobnih interesa (hobiji, prijatelji, šira obitelj), ali i smanjenje financija uslijed smanjene plaće na roditeljskom dopustu. S druge strane, istraživanja govore da, ako postoji podrška partnera, veća je vjerojatnost da roditelji budu zadovoljniji, spremniji i kompetentniji za ispunjavanje potreba djeteta (Reić Ercegović, 2011).

*Ja i supruga smo se odlučili staviti karijeru na drugo mjesto a obitelj na prvo mjesto. (S4, 316)*

*Jednostavno provodimo kvalitetno vrijeme skupa eto, i to mi je jedini i najveći cilj, a da mi nije to cilj jednostavno mogao sam ostati u [xxx]i biti kao i dosta ljudi koje na kraju krajeva poznajem, reći da jednostavno ja to ne mogu ili ne mogu financijski, ili fizički ili ovako ili onako, ili ne mogu zbog posla na kraju krajeva karijere, njih ostaviti dvoje da se muče ovdje sami, pa da ja budem otac koji zarađuje i šalje ovdje. To nam nije nikad bila opcija. (S1, 222-227)*

Dolaskom djeteta u obitelj, sugovornici imaju manje vremena jedno za drugo. Zajedničke aktivnosti svode se na brigu oko djece, zajedničko obavljanje nužnih stvari za kućanstvo. Iako trenutno nemaju vremena jedno za drugo, navode kako će se sebi posvetiti kad djeca malo porastu. Trude se posvetiti i sada, ali s više djece je i veći izazov.

*Trudimo se kada djecu stavimo na spavanje da imamo vrijeme za sebe, gdje prođemo trenutke u danu, prokomentirat nešto, nešto strukovno raspraviti, nevezano za obitelj, neke zajedničke interese proć. (S4, 355-357)*

*Onda je došlo drugo dijete, to smo tili da ne bude velika razlika. I ovaj, jednostavno ono, sad smo trenutno najsenzibilnijem periodu i periodu di najviše djeca očekuju od nas, još nisu samostalna nimalo, non stop su uz nas. Neki dan smo na godišnjicu, zapravo na rođendan ženin smo prvi puta nakon biće 4 godine sami bili u restoranu, na ručak.. (S6, 276-279)*

*i to smo se dogovorili i odlučili da ćemo ove godine pokušati promijeniti neke stvari ćemo ne znam probat ćemo otići na dva tri dana negdje sami i tu smo tu smo dosta zakazali ali jednostavno zbog takve situacije... (S1, 524-526)*

Sugovornici gledaju svoj odnos s partnericom neodvojivo od roditeljske uloge i uglavnom se slažu sa svojim suprugama oko odgoja djece. Iako postoje određene nesuglasice, smatraju ih trenutnim i nebitnim. Svaka nova situacija ne podrazumijeva nečiji angažman, već



se temelji na dogovoru odnosno pregovoru među njima. Partneri koji osjećaju veće zadovoljstvo u svojim partnerskim odnosima te koji se slažu oko odgojnog stila imaju osnovu za dobar roditeljski (Reić Ercegović, 2011), a samim time i bračni odnos. Svoje supruge sugovornici smatraju kompetentnim majkama te njihov odnos smatraju stabilnim,

*(smijeh) Ono, manje se vidimo (smijeh)... spavaju s nama u krevetu (smijeh), tako te stvari su se promijenile, manje imamo vremena jedno za drugo.... Pa, sad trenutačno tako ide, tako mora ići. Ali ono, tendencija je da budemo opet što više zajedno. (S5, 293-297)*

*Onaj primarni odnos se nikad nije promijenio, promijenio se samo količina posla i angažman koje ti onda, pošto dan traje 24 sata ti smanji, na kraju dana, 24 sata ne preostaje puno. Gledajući maslowljeve potrebe, sve ima plusić. Nikad nismo komplicirali oko ičega, tako da kod nas nema ono.. mislim da ono što fali kronično je da djeca malo porastu, ova najmanja pa da ih pošalješ u kamp (smijeh) tako da onda možeš se sam sebi posvetit. Makar mi smo jedan drugom najbolji frend (S3, 534-539)*

*E to je najveći problem u našoj vezi konkretno u vezi nas dvoje što nemamo vremena za nas dvoje mi znamo otići recimo sad kažem opet imamo specifično situaciji jer smo tu baš ovdje gdje mi njega ne možemo ni gdje ostaviti a jedino u vrtiću ali ne možeš negdje prije podne otići na nikakvu večeru ni ništa. (S1, 518-521)*

Sugovornici smatraju da imaju kvalitetan odnos sa suprugom te da se taj odnos nije bitno promijenio dolaskom djeteta u obitelj, ali količina slobodnog vremena ne dopušta veće posvećivanje odnosu supružnika. Kao razlog navode da su djeca jako mala te zahtijevaju veliku brigu. Prema tome, intervjuirani očevi su partneri koji svoj odnos sa suprugama trude graditi na ravnopravnoj komunikaciji i zajedničkom angažmanu. Ravnopravnost se posebno ističe kod sugovornika S4 koji, osim u stavovima, potvrđuje to i u svakodnevnoj praksi. Naime, iako sugovornici navode kako supruge djelomično preuzimaju brigu za djecu i kućanske poslove nakon dolaska s posla, sugovornik S4 razumije moguću iscrpljenost supruge nakon radnog dana te to uzima u obzir prilikom organizacije kućanskih obaveza.

*U pricinipu, s obzirom da smo iste struka ja i supruga, onda razumijem koliko ona ima naporan dan. I ona se diže u 5 ujutro da bi se spremila na posao, da bi došla do tog posla. Radni dan, gotovo u pravilu nikad ne traje 8 sati, nego recimo 10,11. Tako da se trudimo da ono da smo si podrška u tome i, ajmo reć, dosta i pričamo i čitamo jedan drugoga, stvarno kad je njoj potrebno, ja je pustim i dalje nastavim s djecom ko da sam sam doma, isto tako ona zna shvatiti da je meni dan prekipjelo pa uzme djecu.*  
(S4, 146-151)

Zaključno, sugovornici svoju partnersku ulogu nadopunjuju roditeljskom ulogom te partnerski odnos supružnika smatraju nesagledivim bez roditeljske uloge. Primjećuje se da sugovornici više ulažu i više rade na roditeljskoj ulozi od one partnerske, no izražavaju želju za dodatnim njegovanjem partnerskog odnosa sa svojom suprugom u budućnosti.

### *6.3. Zaključak rasprave*

Istraživanje kojemu je za cilj bilo uočiti postojanje elemenata promijenjenog očinstva s obzirom na uzimanje roditeljskog dopusta, obuhvatilo je iskustva 6 očeva koji su trenutno ili su u nedavnoj prošlosti iskoristili roditeljski dopust. Rezultati pokazuju da su vrsta zaposlenja, vrijednosni stavovi očeva, partnerski odnosi, ali i kontekst u kojem sugovornici žive značajni faktori pri odluci za preuzimanje roditeljskog dopusta. Uzorkovanje sugovornika temeljilo se na trenutnom korištenju ili nedavno iskorištenom roditeljskom dopustu. Primarni razlog uzimanja roditeljskog dopusta posljedica je racionalne odluke partnera koja se temeljila na organizacijsko-materijalnim razlozima. Uzimanje roditeljskog dopusta posljedica je mogućnosti dodatne zarade u privatnom poslu, razvijanje karijere i bolje plaće supruge.

Očevi, u ovom istraživanju, su muškarci u 30-im i ranim 40-im godinama, u braku su te imaju jedno do troje djece. Prakse i stavovi očeva na roditeljskom dopustu trenutno se nalaze u međuprostoru između tradicionalnog i promijenjenog očinstva. Sugovornici su očevi koji svojim stavovima i praksama pripadaju tipu očinstva u nastajanju. Posjeduju elemente promijenjenog očinstva, ali se ne mogu u potpunosti identificirati s fenomenom promijenjenog očinstva. Nalaze se u procesu promjene, no taj proces nije pravocrtan, već uključuje različite elemente svakodnevnih praksi, ali i emocionalnog rada. Ne može se govoriti o čistim tipovima očinstva zbog kompleksnosti fenomena, ali je moguće uočiti određene stavove i prakse očeva koji pripadaju elemenima promijenjenog očinstva.

Prakse i stavovi sugovornika u ovom istraživanju čine ove očeve drugačijima od, već uvriježene, tradicionalne slike muškarca. Elementi koje uključuje fenomen promijenjenog očinstva pronalaze se u iskustvima ovih sugovornika pa tako aktivno sudjelovanje u odgoju, fokusiranje na djetetove potrebe te briga za zdrav fizički i psihički razvoj čini ove očeve promijenjenima. Osim svakodnevnih praksi vezanih uz dijete, očevi sudjeluju u kućanskim poslovima te, prema njihovim riječima, obavljaju svoje obveze sukladno dogovoru s bračnom partnericom. Odnos s djetetom temelje na povjerenju i ljubavi te stavljaju svoje dijete iznad vlastitih potreba. Smatraju da spol nije bitan prediktor u izboru metoda odgoja, samim time ni pri odabiru igračaka. Odnos sa suprugom temelje na međusobnom povjerenju i jednakosti, a svako novo pitanje vezano uz odgoj i funkcioniranje obitelji temelje na pregovorima.

Iako su određeni elementi koje posjeduju sugovornici tipični za novi tip očinstva, određeni aspekti svakodnevice smještaju ove očeve u međuprostor tradicionalizma i promijenjenog očinstva. Najveći utjecaj na smještanje očeva u međuprostor tradicionalizma i promijenjenog očinstva su stavovi i prakse očinstva vezani za rodne uloge. U odgovorima sugovornika primjećuje se stereotipni rodni utjecaj pa tako naglašavaju ekspresivnost majke i njenu superiornost kod odgoja djece s objašnjenjem da je to „prirodno“ i „instiktivno“. Iako smatraju da jednako sudjeluju u kućanskim poslovima, percepcija pravednosti podjele kućanskih obveza među partnerima otežava analizu jer se postavlja pitanje stvarne opterećenosti sugovornika i njihovih supruge. U prilog tome ide i činjenica da većina sugovornika navodi kako najviše kuhaju, dok supruge pospremaju odnosno da one najviše „vole“ pospremati i čistiti. Što se tiče odgoja djece, sugovornici podržavaju stav o važnosti rodne neutralnosti, ali njihovi vlastiti stereotipni stavovi o rodnim ulogama definiraju stil odgoja dječaka i djevojčica.

Međuprostor u kojemu se sugovornici nalaze govori u prilog tome da se fenomen promijenjenog očinstva, u hrvatskom društvu, još nije u potpunosti ostvario. Promjena je očita, međutim još uvijek se radi o istovremenoj prisutnosti i tradicionalnog i promijenjenog očinstva. Tendencija promjene k promijenjenom očinstvu u ovom istraživanju potiče na promišljanje o mogućem razvitku hrvatskog društva odnosno o odmicanju od dotadašnje dominantne, tradicionalne slike obitelji i roditeljskih uloga.

## 7. Zaključak

Promijenjeno očinstvo skup je stavova i praksi koji pridonosi kvalitetnijem odnosu roditelja i djeteta, a samim time i boljem funkcioniranju obitelji. Radi se o ponešto novijem fenomenu promijenjivih obiteljskih odnosa. Naime, obitelj je zajednica koja je tijekom povijesti doživjela niz promjena. Povijesno gledajući, muškarci koji su se percipirali kao hranitelji, a žene kao njegovateljice utjecali su na odnose unutar obitelji te dodatno produbljivali rodnu nejednakost. U suvremenom društvu, muška prevlast se modificirala na način da su se ženama dodijelila građanska i vlasnička prava, ali u strukturi obitelji brak je ostao pod jačim utjecajem patrijarhata gdje su se usluge domaćice i seksualnog sjedinjenja zamjenjivale za financijsku podršku (Galić, 2011). Može se zaključiti kako model klasične patrijarhalne obitelji u Europi polako nestaje. Muškarac više nema dominantnu ulogu u obitelji, odnosi u obitelji postaju ravnopravni. Brak postaje mjestom pregovaranja i dogovaranja (Baloban i Črpić, 2005, prema Galić, 2011).

Promjene unutar obitelji usko su povezane s promjenama uloga u obitelji, pa se tako primjećuje sve veća roditeljska fokusiranost na djecu. Uloge u obitelji više nisu isključivo unaprijed određene, roditelji konstruiraju svoju ulogu uzimajući u obzir vlastite vrijednosne stavove. Sve veća uključenost očeva u odgoj djece razvija nove obrasce ponašanja čime uloga oca doživljava veliku promjenu. Patrijarhalni elementi postepeno bivaju zamijenjeni alternativnim, novim ponašanjima očeva. Aktivnije provođenje vremena s djetetom, briga o fizičkom i emocionalnom zdravlju, jednaka uključenost u odlukama o djetetu i sl. očeve smješta u novu, promijenjenu domenu očinstva.

Promijenjeno očinstvo relativno je nov fenomen, samim time i nedovoljno istražen. Posljednjih desetljeća se primjećuje povećana znanstvena zainteresiranost za teme očinstva i roditeljskih dopusta. Europske zemlje, svojim praksama motiviraju očeve na korištenje

roditeljskog dopusta na način da prilagođavaju uvjete muškarcima za ostvarivanje prava na dopust. Aktivnosti vezane uz olakšan pristup, ali i fleksibilniji uvjeti za korištenje roditeljskog dopusta omogućuju razvoj ravnopravnog roditeljskog partnerstva, samim time i novog, promijenjenog očinstva.

S obzirom da promijenjeno očinstvo uključuje i elemente fizičke prisutnosti očeva u odrastanju djeteta, kao uzorak je izabrano 6 muškaraca na roditeljskom dopustu. Kvalitativnom metodom polustrukturiranog intervjua pokušala su se saznati iskustva svakodnevice očeva na roditeljskom dopustu čime se omogućilo prepoznavanje određenih elemenata promijenjenog očinstva. Interpretacija pokazuje da određeni elementi promijenjenog očinstva jesu prepoznati, ali ne u tolikoj mjeri da bi se mogla utvrditi potpuna tranzicija u promijenjeno očinstvo. Analizirani očevi pripadaju tipu očinstva koji se nalazi u tranziciji iz tradicionalnog u promijenjeno očinstvo. Očevi, u ovom istraživanju, uključeni su u gotovo sve segmente odgoja djeteta. Osim što sudjeluju u svakodnevnim aktivnostima (kupanje, hranjenje, uspavljivanje...), primjećuje se dodatni očinski angažman kod aktivnosti vezanih uz slobodne vrijeme djeteta (igre, određeni hobiji i sl). Zainteresirani su za djetetovo fizičko i psihičko zdravlje, sudjeluju kada je dijete bolesno ili ima određenih zdravstvenih poteškoća. Odnos sa suprugom smatraju egalitarnim, temelje ga na pregovorima i svaku novu situaciju u obitelji rješavaju zajedničkim dogovorom, bez „podrazumijevanja“, čime se smještaju u tip ravnopravnih roditeljskih partnera.

Navedene prakse intervjuiranih očeva pripadaju tipu promijenjenog očinstva, no određeni elementi ne omogućavaju ostvarivanje promijenjenog očinstva u punom smislu. Sugovornici, u određenoj mjeri, stereotipiziraju rodne uloge, što se posebno očituje u razgovoru o majčinstvu i očinstvu gdje majku smatraju najvažnijom kod odgoja djeteta te naglašavaju njenu ekspresivnu ulogu smatrajući je instiktivnom. Iako sugovornici smatraju da jednako sudjeluju u obvezama oko djeteta, kroz razgovor o praksama navode kako je ipak majka ta koja više brine o djetetovim potrebama, a oni se tu smatraju „pomoćnicima“. S druge strane, naglašavaju svoju ulogu kada su u pitanju slobodne aktivnosti pa tako smatraju da više sudjeluju u igrama na otvorenom. Instrumentalnost svoje uloge naglašavaju na način da navode kako je njihov zadatak naučiti dijete određenim fizičkim vještinama. Iako sugovornici smatraju da njihov stil odgoja nije rodno uvjetovan, primjećuje se razlika u aktivnostima, posebno kod dječaka gdje veliku važnost pridaju fizičkoj aktivnosti i sposobnostima. Zaključno rečeno, u stavovima o rodnim ulogama primjećuju se određeni patrijarhalni elementi koji onemogućavaju potpunu tranziciju u promijenjeno očinstvo.

Majčinstvo i očinstvo uloge su koje, kad se jednom preuzmu, uglavnom ostaju trajne. Može se tvrditi kako je roditeljstvo uloga koja modificira većinu ostalih uloga u životu pojedinca, jer je nije moguće preuzimati i odbacivati onda kada više nije potrebna. Očevi, u ovom istraživanju, aktivni su sudionici odgoja djeteta te su svojim stavovima i praksama neupitno doveli do razvoja očinske uloge te su se odmakli od dominantne patrijarhalne slike očinstva. Svojim stavovima i praksama odnosno svojim mikro-akcijama indirektno su utjecali na globalnu perspektivu očinstva. Ulaskom u mikro svijet očeva i slušanjem osobnih iskustava moguće je prepoznati elemente svakodnevice, a među kojima i probleme s kojima se očevi suočavaju. Individualna iskustva ovih, djelomično promijenjenih očeva može biti polazište za makro-akcije koje bi potakle i ostale očeve na aktivnije sudjelovanje u odgoju odnosno na potpuno ostvarivanje promijenjenog očinstva.

## **8. Prilozi**

Prilog 1. Obavijest o istraživanju

### **OBAVIJEST O ISTRAŽIVANJU**

„Elementi promijenjenog očinstva u svakodnevici očeva u Hrvatskoj“

Pozvani ste sudjelovati u intervjuu za potrebe diplomskog rada, na Odjelu za sociologiju na Sveučilištu u Zadru, pod vodstvom doc.dr.sc. Valerije Barada. Ovo istraživanje ima za cilj uočiti elemente promijenjenog očinstva preko razgovora o svakodnevici očeva na roditeljskom dopustu. U pitanjima o svakodnevici bit će uključena i pitanja o Vašim stavovima, načinu odgoja djeteta, emocionalnom odnosu unutar obitelji i sl. Intervju se sastoji od 43 pitanja podijeljena u 5 cjelina.

Uz Vaše dopuštenje, intervju će biti sniman i transkribiran. Ukoliko želite, možete dobiti transkript razgovora kako bi potvrdili vjerodostojnost odgovora. U analizi koristit će se pseudonimi, a imena, gradovi i bilo što što bi se moglo povezati s Vama, bit će anonimizirani. Ukoliko želite, na uvid možete dobiti cijeli diplomski rad u kojem će biti prikazani rezultati ovoga istraživanja. Istraživanje se provodi u skladu s etičkim postavkama akademskog rada. Ukoliko imate dodatnih pitanja kontaktirajte me na mail \_\_\_\_\_ ili na mail moje mentorice \_\_\_\_\_.

Potpis: \_\_\_\_\_

(studentica)

Mjesto i datum: \_\_\_\_\_

## **Prilog 2.** Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju u sklopu diplomskog rada

### **Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju u sklopu diplomskog rada**

Sugovornica: \_\_\_\_\_

Istraživačica: \_\_\_\_\_

1. Pristajem sudjelovati u istraživanju. Obaviještena sam o pojedinostima istraživanja i o njima posjedujem odgovarajuće pisane informacije.
2. Ovlašćujem istraživačicu da koristi podatke dobivene putem intervjua.
3. Potvrđujem da:
  - a) Razumijem da je moje sudjelovanje dobrovoljno i da se mogu povući u bilo koje vrijeme bez navođenja razloga i bez ikakvih posljedica.
  - b) Podaci intervjua bit će korišteni isključivo u svrhu ovog istraživanja.
  - c) Povjerljivost podataka zajamčena mi je prema etičkim pravilima znanstvenog rada.
  - d) Obaviješten/a sam da će intervju biti sniman diktafonom i transkribiran.
  - e) Razumijem da nijedan dio razgovora koji će biti korišten za publikacije neće sadržavati podatke koji bi mogli ukazivati na moj identitet.
  - f) Razumijem da će podaci iz razgovora (transkripti i audio snimke) biti sigurno pohranjeni na primjeren način.

Potpis: \_\_\_\_\_ Potpis: \_\_\_\_\_

(Sugovornica) (Istraživačica)



Mjesto i datum: \_\_\_\_\_

### **Prilog 3.** Protokol za intervju

1. Možete li mi se za početak predstaviti, reći nešto o sebi – potpitanja:
  - \* godine
  - \* gdje živite,
  - \* gdje radite
  - \* koliko vas je u kućanstvu
  - \* jeste li u braku/koliko
  - \* koliko djeca imaju godina
2. Trenutno ste na roditeljskog dopustu.... Koji je razlog preuzimanja roditeljskog dopusta od svoje supruge?
3. Kako ste se odlučili na preuzimanje roditeljskog dopusta od svoje supruge?
4. Kakva je bila reakcija poslodavca, šire obitelji, poznanika?
  
5. Dolaskom djeteta u obitelj, što se sve promijenilo u Vašem životu?
6. Opišite mi svoj jedan dan od samog jutra do večeri kad ste sami s djetetom
7. Opišite mi svoj jedan dan od samog jutra do večera kad je supruga doma? Npr vikendom
8. Kako je izgledao vaš dan kada niste bili na roditeljskom dopustu.
9. Na koji način ste se sa suprugom dogovorili o obvezama poput kućanskih poslova (čišćenje kuće, pranje odjeće, kuhanje), vođenje brige o tekućim troškovima i sl.
10. Kakve obveze kao otac na roditeljskom dopustu preuzimate? Što je Vaš zadatak u tom danu?

11. Kako ste se dogovorili s vašom partnericom o pripremanju obroka?
12. Na koji način rješavate probleme s djetetom (djecom)? Kojim metodama odgoja se koristite? Popuštate li ili se strogi u odlukama?
  
13. Educirate li se o roditeljstvu ili se vodite prirodnim instiktom? Na koji način?
14. Tko Vas savjetuje, tražite li savjet ili pomoć?
15. Što Vam je najbitnije kod odgoja djeteta?
16. Kako rješavate „sukobe“ (probleme) s djetetom? Kakve metode koristite?
17. Kad je partnerica kod kuće, na koji način obavljate obveze i dužnosti o djetetu? Preuzima li supruga brigu?
18. Smatrate li da ste više opterećeni od svoje supruge samim time što ste na roditeljskom dopustu? Zašto?
19. Pokazujete li ispred djeteta sve emocije? (sreću, tugu, ljutnju i sl.) Zašto?
20. Da imate žensko/muško dijete umjesto muško/ženskog djeteta što biste promijenili u odgoju?
21. Igrate li se djetetom? S kakvim igračkama, kakve igre igrate?
22. Postoje li muške i ženske igračke? Kako reagirate ukoliko se Vaše dijete igra igračkama koji su „namijenjeni“ drugom spolu?
  
23. Što za Vas znači biti dobar roditelj, odnosno dobar otac?
24. Kako bi se opisali u ulozi oca? Kakav ste otac?
25. Kako bi opisali Vaš odnos s djetetom?
26. Kako se nosite s djetetovim emocijama?
27. Što mislite, je li se razlikuje uloga oca od uloge majke? Na koji način?
28. Slažete li se s Vašom suprugom oko načina odgoja djeteta?
29. Postoji li nešto oko čega se ne slažete? Hranjenje, korištenje multimedijalnog sadržaja, mjere kažnjavanja?
30. Smatrate li da se uloga oca i uloga majke razlikuju? Razlikuju li se roditeljske uloge Vas i Vaše supruge? Ako da, čime je to uvjetovano?

31. Gledajući unatrag, kakav odnos su Vaši roditelji imali prema Vama kao djetetu?
32. Jeste li se kao dijete igrali s lutkama?
33. Jeste li odgajani da „dječaci ne plaču“?
34. Kakav stav imate o tome?
35. Jesu li se Vaš otac i majka razlikovali u odgoju po nečemu? Čemu?
36. Kakav stav imate o podijeljenim roditeljskim ulogama? Da je otac taj koji donosi materijalnu sigurnost, novac, a majka ta koja se brine o emocijama te njegovanju?
37. Postoji li razlika u podjeli roditeljskih uloga u Vašoj sadašnjoj obitelji od obitelji u kojoj ste odrasli (Vaših roditelja)? Kakav je Vaš otac bio otac, kakav ste Vi sad? Ima li sličnosti? Razlike?
38. Smatrate li da ste drukčiji od drugih očeva? Po čemu? (Uzimajući u obzir korištenje roditeljskom dopusta) ipak Vas je samo 2%...
39. Navedite mi prednosti i nedostatke korištenja roditeljskog dopusta?
40. Je li se vaši poznanici koji su također očevi razlikuju od vas kao oca? Po čemu?
41. Je li se promijenio odnos s vašom suprugom
42. Imate li vremena jedno za drugog
43. Što mislite o obvezna 2 mjeseca očinskog dopusta

**Prilog 4.** Pregled sugovornika

<b>SUGOVORNIK</b>	<b>DUŽINA TRAJANJA INTERVJUA</b>	<b>STRUČNA SPREMA</b>	<b>ZAPOSLENJE</b>	<b>BROJ DJECE</b>	<b>DOB</b>
S1	1h15min	VŠS	MEDICINSKA STRUKA	1	33
S2	50 min	SSS	FIZIČKI RADNIK	3	38
S3	1h40min	VŠS	VLASNIK VLASTITOG PODUZEĆA (SAMOZAPOSLEN)	3	42
S4	1h15min	VSS	MEDICINSKA STRUKA, DODATNA SPECIJALIZACIJA	2	Rane 30-e
S5	55 min	VŠS	MEDICINSKA STRUKA	2	37
S6	50 min	VŠS	VLASNIK SAMOSTALNOG OBRTA UZ DODATNI RAD KOD PRIVATNOG POSLODAVCA	2	Kasne 30-e

**Prilog 5. Kodna lista**

ANALITIČKI KODOVI	TEMATSKI KODOVI	DESKRIPTIVNI KODOVI
PRAKSE  PROMIJENJENOG  OČINSTVA	MJESTO ZAPOSLENJA	<p>- Rad u državnoj službi: medicinski tehničar, kirurg; - Kombinacija rada u državnoj službi i privatnik: fizioterapeut u bolnici i privatno, - Rad kod privatnika i posjedovanje vlastitog obrta: novinar i obrt za fitness;- Isključivo rad kod privatnika: fizički poslovi, - Posjedovanje vlastite firme: marketing</p>
	FINANCIJSKI RAZLOZI	<p>-materijalni, racionalni razlozi; veća posvećenost privatnom obrtu, umjesto dva posla radio jedan, rad privatno unatoč roditeljskom dopustu, umjesto otkaza roditeljski dopust, uzimanje roditeljskog dopusta pro-forma; supruga ima veća primanja, operativno-organizacijski razlozi</p>

	EMOCIONALNI RAZLOZI	Zbog preopterećenosti poslom želja za provođenjem vremena s djetetom, dijete je premalo za život bez jednog roditelja (preseljenje zbog posla), najosjetljivije godine djeteta, zasićenost dotadašnjim poslom, želja za odmorom, specijalizacija supruge u drugom gradu i želja za ostankom zajedno; želja da bude aktivan roditelj, sudjeluje u odlukama
	KUĆANSKE OBVEZE	Egalitarnost, jednakost u raspodjeli kućanskih poslova, nema podjele na muško-ženske; posjedovanje perilice suđa, automatskog usisavača – olakšani kućanski poslovi, nema dogovora već sve zajedno rade, zajedničko pospremanje, kako tko uspije, dogovor u hodu; muškarci više kuhanju, supruge posprepaju, supruga vodi brigu o organizaciji čišćenja, supruga vodi brigu o kuhanju kašica za dijete, supruga više voli čistiti, obožava prat suđe;
	RODNE ULOGE	Egalitarnost, stereotipiziranje, postojanje rodnih uloga, muško/ženske igračke, odgoj dječaka, odgoj djevojčica

SAMOREFLEKSIJA RODITELJSKIH ULOGA	OČINSTVO	Stil odgoja, strogost, dosljednost, ljubav, emancipacija, sigurnost, podrška, usmjeravanje, „dobro“ očinstvo
	PARTNERSKI ODNOSI	Ravnopravnost, komunikacija, pregovori unutar obitelji, bez podrazumijevanja, sigurnost, rad na partnerskom odnosu, zajednički ciljevi, očekivanja, roditeljstvo, međusobno uvažavanje, tolerancija

## 9. Literatura

Berc, Gordana, Ljubotina, Damir i Blažeka, Slavica (2004). „Struktura obitelji i životni uvjeti obitelji u selu i u gradu“, *Sociologija sela*, 42, 163/164 (1/2): 23-43.

Bartolac, Andreja, Kamenov, Željka (2013). „Percipirana raspodjela obiteljskih obveza među partnerima i doživljaj pravednosti u vezi“, *Sociologija i prostor*, 51, 195 (1): 67-90.

Bartolac, Andreja, Kamenov, Željka, Petrak Olivera (2011). „Rodne razlike u obiteljskim ulogama, zadovoljstvu i doživljaju pravednosti s obzirom na tradicionalnost stava“, *Revija za socijalnu politiku*, 18, 2, 175-194.

Bartley, Sharon J., Blanton, Priscilla W. i Gilliard, Jennifer L. (2005). Husbands and wives in dual-earner marriages: Decision-making, gender role attitudes, division of household labor and equity. *Marriage & Family Review*, 37(4), 69-94.

Brajdić-Vuković, Marija, Birkelund, Gunn Elisabeth i Štulhofer, Aleksandar (2007). Between tradition and modernization attitudes toward women's employment and gender roles in Croatia. *International Journal of Sociology*, 37(3), 32-53.

Blakemore, Judith E. Owen. i Centers, Renee E. (2005). Characteristics of boys' and girls' toys, *Sex Roles*, 53(9/10): 619-633.

Campbell, Elaine (2001). „Interviewing men in uniform: a feminist approach?“, *International Journal of Social Research Methodology*, 6 (4): 285-304.



Čudina-Obradović, Mira, Obradović, Josip (2003). „Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti“, *Revija za socijalnu politiku*, vol. 10, br. 1: 45-68

Čudina-Obradović, Mira, Obradović, Josip (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Dobrotić, Ivana i Laklija, Maja (2009). „Korelati sukoba obiteljskih i radnih obaveza u Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku*, vol. 16, br. 1: 45-63.

Dobrotić, Ivana (2014). „Politike usklađivanja obiteljskih obaveza i plaćenog rada i položaj roditelja na tržištu rada“, *Revija za socijalnu politiku*, 22(3): 353-374.

Denscombe, Martyn (2007). *The Good Research Guide for small-scale social research projects*. Berkshire: Open University Press.

Giddens, Anthony (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Galić, Branka (2002). Moć i rod. *Revija za sociologiju*, 33, 3-4: 225-238.

Galić, Branka (2011). „Društvena uvjetovanost rodne diskriminacije“, u: Kamenov, Željka, Galić Branka (ur.). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Haralambos, Michael, Holborn, Martin (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.

Hrženjak, Majda (2017). „A Qualitative Study of Labour Market Precarisation and Involved Fatherhood in Slovenia“, *Revija za sociologiju*, 2017 (47), 2: 207-232.

Jugović, Ivana (2016). „Beliefs about the Gender Division of Parental Leave and Characteristics Associated with Them“, *Revija za socijalnu politiku*, 23(3): 359-382.

Kaufmann, Jean-Claude (2004). *Život u dvoje: Analiza uspostavljanja para kroz odnos prema rublju*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Lamb, Michael E., Tamis-Lemonda, Catherine S. (2004). *The role of the father: An introduction*. New York: John Wiley & Sons.

Maleš, Dubravka (2012). „Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima“, *Dijete, vrtić, obitelj*, 67: 13-15.

Maskalan, Ana (2016). „In the Name of the Father: A Discussion on (new) Fatherhood, Its Assumptions and Obstacles“, *Revija za socijalnu politiku*, 23, br. 3: 383-298.

Milas, Goran (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Milić, Anđelka (2007). *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Beograd : Čigoja štampa

Pini, Barbara (2005). „Interviewing men: Gender and the collection and interpretation of qualitative data“, *Journal of Sociology*, 41(2): 201-216.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2015). *Izvešće o radu za 2014*. Zagreb, ožujak, 2015.

Dostupno

na:

[http://www.prs.hr/attachments/article/1555/01\\_IZVJESCE\\_2014\\_CJELOVITO.pdf](http://www.prs.hr/attachments/article/1555/01_IZVJESCE_2014_CJELOVITO.pdf)

Poredoš, D. i sur. (2007). „Roditeljska skrb: odgovornost pojedinca i društvene zajednice“, *Policija i sigurnost*, 16 (3-4): 220-234.

Reić Ercegovac, Ina (2011). „Neki prediktori doživljaja roditeljstva majki i očeva djece dojenačke dobi“, *Napredak*, 152 (2): 267-288.

Reić Ercegovac, Ina, Penezić, Zvezdan (2012). „Subjektivna dobrobit bračnih partnera prilikom tranzicije u roditeljstvo“, *Društvena istraživanja Zagreb*, 21 (2): 341-361.

RODA (2018). „Istraživanje o roditeljskom i očevom dopustu“, <http://www.roda.hr/udruga/programi/odgovorno-roditeljstvo/rezultati-istrazivanja-o-ocevom-i-roditeljskom-dopustu.html> (01.12.2018.)

Izvješće o stanju prava očeva na korištenje roditeljskih dopusta u Hrvatskoj s osvrtom na praksu u zemljama Europske unije, RODA – roditelji u akciji (2015), Zagreb. ([http://www.roda.hr/media/attachments/udruga/dokumenti/analize\\_izvjestaji/Bros\\_BudiTata\\_stanje.pdf](http://www.roda.hr/media/attachments/udruga/dokumenti/analize_izvjestaji/Bros_BudiTata_stanje.pdf)) (03.11.2018.)

State of the world's fathers: a MenCare Advocacy Publication 2015 (<https://mfj.se/assets/uploads/2017/05/state-of-the-worlds-fathers.pdf>)

Tomanović, Smiljka, Stanojević, Dragan i Ljubičić, Milana (2016). Postajanje roditeljem u Srbiji. Sociološko istraživanje tranzicije u roditeljstvo. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.

Topolčić, Davor. (2001). „Muškarci to ne rade: rodno segregirana podjela rada u obitelji“, *Društvena istraživanja Zagreb*, 10(4-5), 767-789.

„Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama“. Narodne novine, 85/08, 110/08, 34/11, 54/13, 152/14, 59/17. Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/214/Zakon-o-roditeljskim-i-roditeljskim-potporama>